

REAL ACADEMIA GALEGA

O solemne acto académico no que foron lidos os dous discursos recolleitos no presente volume celebrouse o 30 de outubro de 2004 no Pazo de Viturro, en Rianxo (Rianxo).

A ACADEMIA NO DISCURSO EXCELICO DE LUGES SEOANE

DISCURSO LIDO

O DÍA 30 DE OUTUBRO DE 2004,
NO ACTO DA S A RECEPCI N,
POLO ILUSTRESIMO SE OR DON

XOS LUGES AXEITOS AGRELO

E RESPOSTA DO EXCELENTESIMO SE OR DON

XES S ALONSO MONTERO

I.S.B.N.: 84-87987-54-0

Dep sito Legal: VG-984-2004

' REAL ACADEMIA GALEGA, 2004

Produci n: Editorial Galaxia, S. A.

Impresi n: Obradoiro Gr fico, S. L., Pol gono Industrial do Rebull n, 52-D (Ruxeiros) -
MOS

A CORU A
2004

DISCURSO

DO ILUSTRESIMO SE OR DON

XOS LUGS AXEITOS AGRELO

Excelentísimo señor Presidente,
Ilustrísimos señores académicos, amigas e amigos:

Como es natural e non soamente obriga, quero expresar o meu sincero agradecemento á Real Academia Galega, coa esperanza de que neste caso a retórica do discurso académico non oculte a necesidade de facer eficaces e veraces as miñas palabras.

Co cedor coma ningún dos meus propios desvalimentos intelectuais aínda valoro máis a xenerosidade dos señores académicos ao propoñerme e nomearme como membro desta ilustre institución case centenaria. A xenerosidade da institución, que non os meus méritos, aumenta aos ollos de todos se temos en conta os nomes recoñecidos dos que formaron parte dela ao longo dos anos: Murguía, Pondal, Martínez Salazar, Vilar Ponte, Risco, Otero Pedrayo, Cabanillas, etc., sen esquecer os rianxeiros Castelao e Rafael Dieste.

Sexan, xa que logo, as miñas primeiras palabras de gratitude pola inmerecida honra concedida.

Permitíame, señor Presidente, facendo uso das palabras de María Zambrano de que a vida non ten partes sen nin rostros e lugares, estender o meu agradecemento a unha serie de espazos e persoas, moitas aquí presentes e outras que nos te deixado para sempre, que me acompañaron na miña andadura vital.

Non podo deixar de lembrarme neste intre, en primeiro lugar, da paisaxe aldeá do meu Asadelos natal, que me ofreceu o primeiro fogar familiar compartido coa escola masculina a onde acudiamos todos os rapaces da parroquia rianxeira de

Asados.

Cando lin, moitos anos despois, que as familias patricias hispanoamericanas viaxaban a Europa embarcando entre as s as pertenzas unha vaca e unhas gali as para mantenza das s as crianzas durante os d as da traves a, eu tam n lembrei aquela nosa escola-fogar de incerta singradura que ti a como inquilina unha vaca que manti a mi a nai para sustento familiar mentres moitos pais, o meu entre eles, iniciaban unha viaxe inversa dos notables hispanos, co fardel da emigraci n cheo de esperanzas nun pronto regreso.

Somos, porque non renunciámos nosa orixe, fillos de h -midas escolas de posguerra e da emigraci n que nos deixou sen pais durante moitos anos. Por isto, falta de centros de educaci n dignos e de mestres recordables, fomos Balbinos nas corredeiras da liberdade coa mirada limpa que se espellaba d a d a na pobreza e na solidariedade dos demais. Por iso eu, que sei canto debo a estas mi as xentes e paisaxes iniciticas, quixera facer presentes, da man das mi as palabras, aquela escola que foi fogar, aquela familia que me aleitou na nosa cultura e a todos aqueles compa eiros, que nos seguimos a identificar nos eidos alde ns e, tam n, nas poucas e xa amarelas fotograf as que compartimos de tempos pasados.

Os horizontes culturais da aldea, sen libros, tardaron moito en empatar coa sabedor a letrada das vilas e cidades e nin sequera cando ecoaban historias orais de mortos e fuxidos, coas cousas de Castelao sempre presentes, chegaban a levarnos f ra dos lindes do noso val, que non acadan m is al do que abrangue o concello de Rianxo. E na nosa cartograf a escolar, que non co ec a o mapa de Font n, non figuraba Galicia, porque era un curruncho moi pequeni o do mundo.

A Compostela, a onde levan todos os cami os, n s atop mo-la pola congostra da enfermidade no canto dos cami os da cultura libresca, moi afastada dunha vida destinada a sobrevivir. E cando chegamos a ela mostr usenos, nun principio, alleeira e distante. De certo, non cheguei a ver reflectido culturalmente o meu mundo alde n ata que al por volta de 1965 comecei a ler

en Salamanca, guiado pola sabedor a do profesor Xos L. Pensado, algunhas p xinas do padre Sarmiento. Deseguido atopeime, sempre da man do mestre galego, coa obra de L pez Ferreiro que me guiou pola toponimia do meu pa s recollendo, como aprendiz de fil logo, toda aquela morea de nomes iniciais dependentes e tributarios do arcebispado de Santiago. Foi naqueles horizontes castel n-leoneses onde aprend n a etimolox a da mi a aldea, onde me decatei de que a aldea veci a de Bexo, rotulada Bejo nos sinais de circulaci n, non ti a relaci n con ver sen n co nome de posesor Velegio e onde, en fin, souben que o galego era tam n unha porta aberta comprensi n do mundo. Lembro como faza a intelectual cando nunha clase ategada de alumnos urbanos desco ecedores do significado da palabra meda, o mestre me inquiriu sobre o sentido da devandita verba. Afeito a xogar entre medas e palleiros, axi a contestei dando lugar a unha diatriba c mplice do profesor que cantou as virtudes da aldea e o menosprezo da corte.

Non pod a faltar, por conseguinte, na mi a gratulatoria a lembranza do profesor Pensado, que proxectou sobre Galicia e a nosa cultura a mirada e a sabedor a dunha disciplina tan rida como improdutiva nos tempos en que el encetou a s a andadura filol xica.

Non a instituci n que hoxe xenerosamente me acolle allea aos m ritos contra dos polo profesor de Salamanca, que o nomeou Acad mico Correspondente o 29 de novembro de 1967 e Membro de Honra o d a 10 de abril de 1987.

Se seguise a tradici n anglosaxona de nomear a todas as persoas das que son debedor, far a unha lista interminable na que non faltar an os analfabetos e unha tradici n oral e popular que sempre foi no noso pa s a m is democr tica das culturas por iso de estar a disposici n de todas as econom as. Non obstante, non quixera deixar de mencionar a d as mulleres, Carmen Mu oz e Mar a Elvira Fern ndez, que puxeron xenerosamente mi a disposici n o seu m is prezado legado, a palabra do exilio, ese discurso desamparado que hoxe, a nda a des-tempo, me est amparando a min neste meu discurso.

* * *

Soamente unha involuntaria alianza entre a vontade dos seores acadmicos e o destino imprevisible foi quen de facer que chegue a esta institucin para ocupar a cadeira de don Domingo Garc a-Sabell, home que re ne arredor da s a persoa as m ximas consideracins e reco ecementos, tal como te en acreditado numerosos intelectuais e estudosos nas p xinas recollidas nos dous volumes que lle dedicaron a Universidade de Santiago e o proxecto Galicia de edicins H rcules, ademais das numerosas necrol xicas que apareceron nos xornais e outros medios de comunicacin.

Domingo Garc a-Sabell naceu en Santiago de Compostela, intramuros, na praza de Mazarelos, no ano 1907. A s a longa vida percorreu todo o s culo XX, anos feridos e acelerados, para rematar a s a paseata na Coru a o 5 de agosto de 2003.

Estudou Medicina na Universidade da s a cidade natal, onde se licenciou, e ampliou estudos en Su za e Alema a, doutor ndose en Madrid cunha tese dirixida polo doutor Carlos Jim nez D az. Pero xa cando ti a 20 anos se mostra enfascado no estudo da historia da filosof a, tal como exp n epistolamente a Rafael Dieste en carta do 17 de abril de 1927. Temeroso de quedar encerrado nas simas dalgunhas construcins ideol xicas, pide consultar as s as d bidas e vacilacins ao daquela brillante periodista rianxeiro en Vigo. Manif stalle ao amigo, a quen moitas veces reco ecer como mestre, que ao comezar polos gregos se atopou cun, en aparencia humilde fil sofo, Parm nides, que lle suscita serios problemas. Poucos d as despois, noutra carta, o tema ser a m nada inextensa de Leibnitz. E na demorada misiva nin unha alusin utilitaria e dom stica vida xuvenil, aos estudos e aos amigos com ns. Todo isto cando o mozo en cuestin estaba a correr a prodixiosa aventura de cumprir vinte anos.

Emporiso, un ano m is tarde, a finais de 1928, xa se presenta como un orteguiano cabal e desp dese do seu interlocu-

tor epistolar cun rotundo e rechamante `Viva la aristocracia intelectual! E reserva o ltimo par grafo da carta, esta vez si, para darlle noticia de Bal y Gay, de Maside, de Felipe Fern ndez Armesto e de Fern n Bouza-Brey.

Non nos sorprende, por conseguinte, que dando un salto no tempo, despois da Guerra Civil nos atopemos a Garc a-Sabell como integrante dun grupo xeracional denominado de m di-cos humanistas, ao p de Ia n Entralgo e Rof Carballo, reco ecendo como mestres a Ortega, Gregorio Mara n, Zubiri e N -voa Santos. Na n mina xeracional adoitan tam n entrar Juli n Mar as, e Aranguren, entre outros amigos persoais de Garc a-Sabell. O termo humanismo que se lle aplica a esta xeracin est fundamentado no feito de que todos eles relacionaron o significado das s as propias disciplinas con cuesti ns ticas e antropol xicas e prestaron unha grande atenci n ao tema do humanismo, que mesmo figura nalg ns t tulos sobranceiros das s as obras respectivas. Outra caracter stica xeracional est no emprego do ensaio como canle para expresar a s a relacin coa sociedade. Dadas as dif ciles circunstancias sociais e pol ticas que impuxo o franquismo na posguerra, todos eles empregan o x nero ao que se acollen como manifestacin da intimidade, da amizade, das formas de convivencia civilizada, radicalmente civilizada como nos di Garc a-Sabell. Deste xeito, renunciando a unha confrontacin ideol xica, problem tica, das as circunstancias pol ticas, caeu nos temas cl sicos deste humanismo beleza, harmon a, paz interior e concordia , unha ret rica esteticista que refuga a realidade social, dial ctica e conflictiva.

Desde este ngulo intelectual deu cabida Garc a-Sabell, despois do seu encontro con Ram n Pi eiro, entre os seus estudos, a temas de raizame galega como a saudade e a autores emblem ticos como Rosal a de Castro, Castelao, Manuel Antonio ou Lu s Seoane que o integraron, con grande auctoritas, nas m is importantes institucins galegas. Contrasta non obstante esta recepci n amable e xenerosa da obra de Garc a-Sabell por parte das institucins coa distanciada aceptacin por

parte do público que non acaba de assimilar esta especie de caudillismo cultural de natureza orteguiana. É posible que co tempo se corrixa esta actitude receptiva xa que non hai maior eloxio que o de vermos reflectidos nas cousas e nas persoas que queremos enxalzar.

Formou parte, en efecto, Domingo García-Sabell, como asesor e fundador, de numerosos Padroados e Fundacións (Fundación Barri de la Maza, conde de Fenosa, Fundación March) formou parte desde a súa creación do xurado, actuando como Presidente, dos Premios Príncipe de Asturias, foi tamén Presidente da Editorial Galaxia. Conferenciante brillante en España, Europa e América. Senador Real nas Cortes Constituíntes desde 1977, Delegado do Goberno na Comunidade Autónoma de Galicia (1981-1996). Doutor Honoris Causa pola Universidade da Coruña, Fillo Adoptivo da cidade da Coruña, etc.

Publicou, entre outras, as seguintes obras: *Luís Seoane* (Vigo, Galaxia, 1954), *Ensaíos I* (Vigo, Galaxia, 1963), *Luís Seoane*. Grabados (Vigo, Galaxia, 1965), *Notas para una antropoloxía de del hombre gallego* (Madrid, Península, 1966), *Tres sintonías de Europa* (Madrid, 1969), *A pintura como comunicación* (A Coruña, Edicións do Castro, 1971), *Ensaíos II* (Vigo, Galaxia, 1976), *Cen lembranzas* (A Coruña, La Voz de Galicia, 1993), *Libro dos comentos* (Sada, Edicións do Castro, 1996), *Os gromos do pensamento* (Vigo, Galaxia, 1996) e *Paseata arredor da morte* (Vigo, Galaxia, 1999). Ademais colaborou ao longo da súa vida en numerosas publicacións periódicas e obras colectivas en España e no estranxeiro. Son tamén incontables os seus prólogos, algúns a obras sobranceiras de Fole, Rafael Dieste, Cunqueiro, Rof Carballo, etc.

Foi membro numerario da Real Academia Galega desde 1959 e ocupou a presidencia da mesma desde o 6 de novembro de 1977, sucedendo a Sebastián Martínez Risco, ata o 19 de xullo de 1997 en que presentou a súa dimisión.

Ata aquí, espera da definitiva e rigorosa valoración que ditar o paso do tempo, o que poderíamos denominar as luces dun currículo intelectual brillante, que case todos os que se

achegaron á obra e vida, post mortem, coinciden en presentar no seu conxunto como a cara europea e universal do galeguismo. E así o considerou tamén Luís Seoane a través dunha relación epistolar que percorreu amigablemente os vinte e cinco anos finais das súas vidas.

* * *

A elección do tema de Luís Seoane como fío condutor do meu discurso, non soamente pretende facer presente o tema do exilio, senón que tamén, fuxindo de tipos reducionistas, mostrar a forma especial e particular de sentirse exiliado do noso artista, sempre pendurado dunha especie de puntada provisoria entre a súa forma de percibir Galicia e a forma de ser percibido el mesmo no seu país.

Cando nos lamentamos do desamparo do discurso exílico de Luís Seoane e doutros coecidos desterrados, non estamos tanto a lamentarnos dos silencios afortunadamente superados como a protestar da mutilación que se somete á arte cando se presenta sen explicar o proxecto político que a provocou e inspirou en gran parte. A creación artística de Seoane, esencialmente testemuñal, non pode ser comprendida sen o contexto histórico no que nace. Este reduccionismo interesado ignora a grandeza moral do exilio e o seu compromiso co país a través dun proxecto político xerado nos anos da Segunda República e concretado no Estatuto de Autonomía. Coa denominación de discurso exílico queremos facer alusión, por conseguinte, a un dobre contido: por unha parte súas diversas manifestacións artísticas sobre a historia concreta do exilio e, por outra, a historia do exilio que hai detrás destas manifestacións onde moitas veces se confunden metáforas literarias coas realidades históricas.

hora de abordar o estudo do discurso exílico de Luís Seoane, as relacións epistolares entre Galicia e Argentina son documentos de gran valor. Por veces as cartas cruzadas configúranse como un espazo privilexiado para o debate e para as acusacións de todo tipo. Cando estes testemuños se exhu-

man, abandonan as canles confidenciais nas que naceron e pasan a ser fontes de primeira man para desanobelar certos conflitos e converterse as en textos históricos. Neste período de destellos e destemplos de 1939 a 1975, foron moitos os que se sentiron lexitimados e tiveron necesidade de expresar as súas traumáticas experiencias que hoxe nos permiten presentar un período da nosa historia e da nosa cultura como algo vivo e dialéctico moi afastado do monolitismo canónico que adoitamos mostrala.

No fondo da cuestión o discurso exílico, calquera que sexa o xénero no que se manifeste, toca sempre o angustiados problema de verse excluído das veces: primeiro por exiliado e logo por ser excluído da historia da cultura. O medo por esta segunda exclusión unha angustiada constante de cada unha das vítimas do exilio republicano de 1939 e Luís Seoane non ser unha excepción. A diversidade da súa obra artística, plástica e literaria, non é máis que unha chamada á conciencia e teimosa para non quedar excluído da historia cultural de Galicia.

Luis Seoane, que nacera de pais emigrantes en Buenos Aires, no ano 1910, cando chega á capital arxentina poucos meses despois do 18 de xullo de 1936 e a nda que nun primeiro momento obrigado a facer o servizo militar como soldado infractor, deseguida recupera o pulso vital da nova realidade que lle toca vivir. A pesar da boa acollida posterior na súa cidade natal, Seoane non deixa nunca de sentirse galego nin de fixar as súas esperanzas en Galicia. Para el o exilio, neste momento inicial, non é máis que unha paréntese de sombra. Todo o que fai en Buenos Aires xira obsesivamente arredor de Galicia. E Galicia é a súa paixón e a súa razón de ser. A súa pos-

---

1. Esta reflexión incíase, en efecto, despois de rematada a guerra mundial cun evidente desasosiego e desorientación por parte de todos os exiliados que ven abortada a posibilidade de reinstauración do goberno da República; a isto temos que engadir outros acontecementos como a evolución da antiga URSS durante o mandato de Stalin; a política interior de Arxentina co peronismo e, sobre todo, a disgregación do nacionalismo de amigos e intelectuais radicado en Buenos Aires: Otero Espasandín, Dieste,

tura ideolóxica firme e apaixonada, unida a un compromiso radical coa súa terra e a súa xente, ser no norte da súa vida e da súa obra.

O exilio implica sempre un conflito que leva ao exiliado a un discurso transgresor e como non podía ser doutra maneira, xa desde 1936, data da súa chegada a Buenos Aires, hai unha conflictividade notoria no discurso artístico, intelectual e, naturalmente, vital. Era a etapa que podemos considerar de indignación, recollida en parte nas súas colaboracións no xornal da Federación de Sociedades Galegas, na homenaxe a Lorca ou nas Trece estampas de la traición.

Pero ser a partir de 1946 cando unha serie de acontecementos históricos marquen o rumbo definitivo da súa poética exílica pasando dun destello transitorio á aceptación do exilio como condición humana. Ser o comezo da etapa reflexiva¹.

Unha reflexión imposta pola necesidade de buscar explicacións á situación de desprazado e que non adoita producirse coas culturas propias, que son consumidas con certa indiferenza mecánica.

A expulsión da historia que se ven sometidos os exiliados require un proceso, en efecto, que aclare e testemu e semellante inxustiza. Non nos debe, xa que logo, estrañar que ás veces o artista recorra ao manancial de onde proceden todas estas inquedanzas e que non é outro que a fervenza política, cultural e social que levou á instauración da Segunda República e ao plebiscito para a Autonomía de Galicia.

Luis Seoane tense referido en moitas ocasións a ese clima de esperanza revolucionaria no que se formou en Santiago de Compostela e que á vez lle serve sempre para dar fe do seu republicanismo e do seu galeguismo. Permítame, xa que logo, reproducir unhas palabras de Seoane, in ditadas pero nada novidosas, que formaban parte dun extenso estudo monográfico sobre Carlos Maside, e que estaban destinadas tamén, segundo testemu o da súa vida, a ser lidas como discurso de ingreso, frustrado pola morte, nesta institución.

Imos referimos imaxinación poltica dos estudantes de Santiago nas v speras da programación da República, o 14 de abril de 1931. Fai máis de coarenta anos. Nese día tomaron o edificio de correos, entraron na Rúa do Vilar, enarbolando a bandeira republicana, como primeira acción, e fixéronse, cos obreiros, donos da cidade. Tiánan proxeitados moitos plans para o porvir esquecendo de propoñer a hestoria. Non importaban Isabel nin Fernando, nin o pasado, senón Alfonso XIII, os dictadores de aqueles días precisos, a actualidade e o futuro. Importaban máis os ministros galegos centralistas da monarquía que os reis católicos de facer a cinco séculos. Os estudantes tiánan matinado toda crase de programas políticos e sempre, en canto F.U.E. galega, Galicia e as súas diferencias eran o fundamento. Os estudantes galegos tiánan sido o primeiros en orgaizar crases para analfabetos nas aulas da Facultade de Dereito, a nada que tivesen durado moi pouco polas circunstancias políticas contra as que loitaban. Redaítaron o primeiro manifesto que se fixo na península para conmemorar xuntos, estudantes e obreiros, o primeiro de maio, e xa de feito facer tres ou máis anos que viánan xuntándose para proxeitar os cambios necesarios. Bombas, apagamentos de luz, detencións, cargas da policía e incidentes nas rúas, viánan producíndose dende 1929. Quedan os testemuños dos períodos de Galicia e soio, que seipamos, un valioso folleto titulado La fuerza pública en la Universidad de Santiago, de Carballo Calero, estudante entrante, referido a un feito que lle dá tido. Aqueles anos foron, seguramente, dos máis importantes da historia moderna galega e dende logo da escola compostelana. En medio de toda esa axitación o cadeirado de medicina, Rodríguez Cadarso, e un fato de profesores mozos e estudantes, facían a propaganda da Residencia de Estudantes e desenvolubase, asistida por estudantes, a labora do Seminario de Estudos Galegos. Nascían publicacións e morrían no segundo ou terceiro número, sobortado, emprentábanse follas para espallar nas rúas. Nas mesas dos cafés proxeitábanse programas políticos. Cando non facíanse poemas colectivos ou automáticos xeito surrealista. Conxuntamente cos novos ideais políticos e sociais plantexábanse os problemas de Galicia e nas asambleas xenerales que concentraban estudantes de toda a Península, cataláns e galegos referíanse situación especial dos seus pais. Nós vivimos intensamente aqueles días. Podemos con axuda da memoria de algúns outros que tamén os viviron, recons-

truír a súa hestoria. Naturalmente as nosas ideas non foron compartidas polos compoñentes das institucións recreativas, folklóricas, as chamadas culturais, etc., senón por organizacións de obreiros de sociedades agrarias e entidades que axuntaban os pescadores, etc. Eis foi sempre en todas as poucas en canto os novos ideais. As forzas vivas e esas institucións non orgaizan máis que conmemoracións, lembran inmutables o pasado, soio memorizan agraves para significar patriotismo, e o porvir só ano con vinganzas para o presente, coma si os tres tempos, pasado, presente e futuro, poidesen coincidir. Unha política, un cambio de calquera orde, social, político, económico, etc. eisíxe imaxinación cara o porvir nos seus proxeitistas e esquecemento das xeneracións históricas. Por isto importante o discurso de Castelao titulado Alba de Gloria como o Maio de 1968 en Nanterre. Para Castelao o pasado desfíase como unha Santa Compaña que arrasa novos mortos e non significa programa constructivo algú, e en Nanterre, eisíxese políticas imaxinación. Nós eisíximos mola denantes desde Buenos Aires. dicire a que te en que ter as forzas que se avoltan contra o presente. Os estudantes que axudaron a traer a República non defendían custias de clan, senón a modificación do seu país e do home en xeral que quem, en definitiva, conta. [...] Neste clima desenrolou gran parte da súa labora de dibuxante Maside.

Este testemuño, onde as metáforas e a historia son inseparables, parte da necesidade de comunicar pasados históricos e actitudes presentes. Este presente, case oculto, na súa aparición final. Nós eisíximos mola [imaxinación para defender un proxecto político constructivo] denantes desde Buenos Aires confírelle ao texto un evidente ton dialéctico que non empece as boas maneiras nas que se a producir o discurso académico.

A longa cita importante porque nos evitar outras moitas referencias epistolares a esta época que protagonizou, como estudante, Luís Seoane. Se lomos con atención deseguida nos decatamos de que este o programa republicano e galeguista do que foi separado Luís Seoane: tendo como fondo a bandeira tricolor, defensa da identidade diferenciada de Galicia, por medio da FUE Galega (Federación Universitaria Escolar Galega), Resi-

dencia de Estudiantes e Seminario de Estudos Galegos; acción revolucionaria para loitar contra das ditaduras, solidariedade entre estudantes e obreiros, e, en fin, esixencia de imaxinación política encamada en Castelao e nos estudantes franceses contra dos que seguen a explicar Galicia como unha lección do pasado, abandonando o presente nas mans de institucións recreativas e folclóricas. Todo un credo político en definitiva. Seoane ofrece unha imaxe da memoria como algo vivo, natural e orgánico unido politicamente o discurso de Castelao co maio francés do 68. Dista moito esta imaxe da memoria como algo caduco e detido no tempo; pola contra, preséntase como algo potencial insistido no que foi pero tamén no que non foi e podía ter sido porque existe na imaxinación e na vida. O noso artista formaba parte, pola súa formación intelectual e polas súas conviccións ideolóxicas dos que non consideraban que o futuro estivese escrito seguindo as normas do pasado.

Este texto, poida que o último do autor, escrito uns poucos días antes da súa morte, contén unha declaración de principios na que destaca a súa fidelidade ao espírito do nacionalismo republicano do que endexamais se arredou. Temos unha proba máis dos sentimentos arraigados de Seoane nestes principios cando no seu primeiro texto aparecido en Buenos Aires para comezar a denuncia da represión franquista en Galicia no ano 1936, publicado no xornal Crítica, explica aos lectores argentinos tamén o feito diferencial da nosa cultura nestes termos:

Galicia es una pequeña cultura de universalidad. Está unida a España y está al mismo tiempo totalmente separada de ella. Históricamente, en las edades moderna y contemporánea, España y Galicia tuvieron un destino común porque Galicia vivió, sin vivir en sí, al margen de España y de su historia, dejando

---

o pintor Ramón Pontones, Colmeiro, o mesmo Lorenzo Varela, etc.

2. Publicada como crónica xornalística o 31 de outubro de 1936 no xornal Crítica de Buenos Aires co título de El terror fascista en Galicia.

se llevar arrastrada, y sumíndose, más cada vez, en una espantosa miseria espiritual y material. A Galicia durante siglos le fue indiferente el bárbaro yugo del centralismo. Esto aparentemente. Lo real es, sin embargo, que los motivos de diferenciación continuaron subsistiendo, sin que por esto hicieran nada los gallegos y por culpa del régimen central. Geográficamente, esta humilde y bella región montañosa nada tiene que ver con las extensas mesetas de Castilla, ni siquiera con los países extremadamente accidentados del norte de la península. Al pasar las fronteras de Galicia cambia el paisaje, la vida y las costumbres.

Por otro lado, Galicia tiene su idioma, una propia cultura y tiene, incluso, una economía particular. El idioma forma parte de las tres lenguas romances de la península; dio lugar a la creación del portugués, aportó una cantidad considerable de voces al castellano y resistió de este adulto hijo, durante siglos, manteniéndose primitivo y correcto, sin que nada sirviese la influencia castellanizante del ayuntamiento, del juzgado y de la escuela. El idioma galaico mantúvose intacto, constituyendo un gran motivo de diferenciación. Su cultura es atlántica y europea y se remontan sus orígenes a los siglos XII y XIII, creando influencias notables en la península. Cuando Galicia se incorpora a la unidad española y desaparece como nación, también desaparece ese maravilloso movimiento intelectual. El centralismo lo arrasó todo menos el idioma, el folklore y su economía, que se mantuvieron incólumes. Pero, a no desapareciendo su movimiento cultural, Galicia continuó influyendo con su espíritu por medio de sus grandes hombres, al movimiento intelectual de la península, y así en la época contemporánea influyen el padre Feijóo, el padre Samiamento, Nicomedes Pastor Díaz, Valle Inclán, etc.²

E non descoidaba Seoane neste mesmo artigo de presentación política sinalar o papel sobranceiro do Partido Galeguista

---

Forma parte dunha serie composta de varias entregas.

3. Bayón, Damián. Aventura política de Hispanoamérica. Fondo de Cultura Económica, México, 1974, p. 108.

4. Carta dirixida a García-Sabell con data do 18 de xullo de 1959.

(el Partido Galleguista, convertido ya en partido de masas, orientador de la misi n biol gica de Pontevedra instituto renovador del cultivo de la tierra y del Seminario de Estudios Gallegos, que funcionaba en Santiago de Compostela, que serv a de denominador com n de todos los partidos de izquierda que integraban el Frente Popular) ante o perigo de confusi n que pod a provocar nos lectores a composici n plural e diversa (de toda a xeograf a, de todos os partidos de esquerda e de toda condici n social) dos exiliados republicanos.

Coidamos dabondo expresivo do seu esp rito e das s as preocupaci ns que o primeiro texto do seu longo exilio e o derradeiro texto que escribe cando se dispo a a po er fin ao mesmo, te an como tema central Galicia.

Como republicano e galeguista, Seoane segue a ter fe nos seus principios ticos e pol ticos e non se presenta como derrotado nin renuncia aos principios da causa que defendeu.

E non mudar esta actitude e esta preocupaci n nos longos anos do exilio, porque Seoane poboou o seu mundo literario, as s as estampas e leos coa xente de Galicia a nda que debuxe e pinte axust ndose aos preceptos da moderna est tica, nou tro continente. Nin sequera a cr tica arxentina m is autorizada pode subtraerse de reco ecer que Seoane es argentino pero respira por sus antepasados gallegos que siente muy pr ximos³ que non outra cousa que admitir ese improvisarse arxentino , obrigado polas circunstancias.

Seoane comparte con Valle-Incl n e outros grandes artistas unha especie de visi n l rica (no sentido de artista do lar, tomado de Rilke) que evoca o pasado e a terra co prop sito de rescatar o esp rito doutra poca como recurso para rehumanizar o presente, nacida polo contacto directo do artista co mundo e non como resultado dunha experiencia simplemente est tica.

A permanente galeguizaci n do mundo que a obra de Seoane, estar presente para sempre na s a po tica:

[...] envieiche un cortometraxe sobor dos muraes meus. A pel -

cula ten, adem is de moitos defeutos foi feito por rapaces moi novos que est n inici ndose na filmaci n , o moi notorio de non ter sido feita en coor, que penso con seguranza o m is importante das mi as obras diste x nero e non abarcar ning n muro na s a totalidade. Mais, de calquer xeito, pode ofrecer unha idea do que fago. F xenlles reproducir un disco da Polif nica pra xunguir dalg n modo o que fago, coa terra⁴.

Noutra ocasi n, e co mesmo fin, dir xese a Lorenzo Varela, manifest ndolle as s as intenci ns cando elixe como motivo dun cadro ao manisero que adoita estar na porta do Centro Galego:

Ultimamente he pintado un cuadro bastante grande con un florista porte o de esquina y otro cuadro de un manisero, el que se detiene muchas tardes a la puerta del Centro Gallego y parece tener en los ojos viejos y cansados la tranquilidad del mar de N poles o de Sicilia. Pintando estos emigrantes de cualquier parte que ellos sean estoy seguro de pintar a Galicia⁵.

Pero non ser a posible trazar un perfil do discurso ex lico de Iu s Seoane sen facer expresa referencia actividade societaria desenvolvida con gran dinamismo polos emigrantes galegos desde o ltimo terzo do s culo XIX. Cando chegan os exiliados a Buenos Aires, atpanse coa colectividade galega dobremente dividida: por un lado o perodo da Rep blica e a Guerra Civil provocara unha fenda irreconciliable entre franquistas e republicanos; a esta temos que engadir a producida pola cuesti n da identidade nacional e as conseguintes estratexias pol ticas. Este problema da identidade nacional, compartido paralelamente polos nacionalistas vascos e catal ns no exilio, colleu no caso galego unha direcci n diverxente e controvertida. Mentres que vascos e catal ns apostan por un discurso ex lico,

5. Carta a Lorenzo Varela datada o 7 de agosto de 1951.

6. Autocr tica e autodeterminaci n , en A Nosa Terra, xullo, 1963.

7. Smith, Anthony D. Nacionalismo y modernidad. Madrid, 2000. Con-

reflectido nas s as abondosas publicaci ns, unitario, que aspira s a continuidade hist rica defendida no interior e no exterior, o discurso galego pres ntase fragmentado. Deste xeito, no caso de Lu s Seoane, o mundo societario galego co que mantivo unha intensa e frut fera relaci n, non sempre foi motivo de acougo e en m is dunha ocasi n foron evidentes os distanciamentos e controversias pol ticas.

En xeral podemos dicir que as entidades m is importantes foron aquelas que, abertas ao mutualismo e asistencia m dica o caso dos tres grandes centros galegos de Buenos Aires, Montevideo e da Habana cubriron a falta de estrutura asistencial nos pa ses de acollida. Esta faceta mutualista daba un aire plural e democr tico a estas instituci ns que, pola contra, case sempre estaban dirixidas polos sectores medios e altos da colectividade, o que ten ocasionado protestas de sindicatos e partidos de esquerda. Noutras entidades m is claramente reivindicativas e defensoras da identidade nacional de Galicia, como a Federaci n de Sociedades Galegas de Buenos Aires, fundada en 1921, conviv an non sen problemas un sector socialista e outro nacionalista.

As publicaci ns societarias, algunha de gran transcendencia pola defensa duns signos de identidade non sempre percibidos en Galicia, van reflectindo todas estas tensi ns ideol xicas en paralelo co que ocorre en Galicia:

mester enxuciar a ese galeguismo que se esvae e perde no t pico da cultura. Nunca compartimos a euf rica posici n

---

t n un resumo amplo sobre o tema.

8. Ram n Pi eiro publicar , en colaboraci n con Celestino F. de la Vega o libro de Heidegger Da esencia da verdade e a mesma editorial, Galaxia, tirar do prelo un volume colectivo titulado La saudade no que tam n colabora Pi eiro.

9. Carta a A. Fole datada o 27 de xaneiro de 1953.

10. Emigrante galego vinculado ao Centro Galego que fixo unha respectable fortuna dedicado a negocios inmobiliarios en Buenos Aires. En Buenos Aires todos sab an da orixe dubidosa da s a riqueza. Por este motivo ironiza

de certos teorizadores da nosa cultura. Falamos da cultura que ata e ao ser do home, non a encasillada en mediocres emxendros literarios.

Si como di Max Scheler a cultura se define en esencia que podemos esenciair dun povo que non protagoniza o seu propio viver. S a cultura patrimonio escrusivo dos povos ceibes. Sempre nos costou crer cun povo asoballado poidera elaborar a s a propia cultura diferenciada...⁶

Este galeguismo que se esvae e perde no t pico da cultura , criticado neste texto que acabo de ler, denominado actualmente por al-g ns historiadores como nacionalismo cultural, xorde pola influencia de Herder no leste de Europa a mediados e finais do s culo XIX entre os checos e os ucra nos. A nda que existen opini ns encontradas ao respecto do nacionalismo cultural e do pol tico hai coincidencia xeral en que aquel, que persegue a rexeneraci n moral da comunidade, deixa f ra das s as preocupaci ns o que realmente importante, as aspiraci ns pol ticas e a creaci n dun potencial para a consituici n dun Estado. Esta perspectiva historiogr fica coincide tam n en afirmar que o nacionalismo simplemente a politizaci n de sentimentos que eran puramente culturais ou tnicos e que a caracter stica das naci ns modernas a s a soberan a como comunidade pol tica de masas⁷.

Se trasladamos estas esquemas coordinadas praxe pol tica dos anos corenta, atopamos tam n cunha concepci n do galeguismo limitada acci n cultural co obxectivo de transmitir unha tica e unha moral marxe dos partidos pol ticos; consideraban que a acci n de desenvolver e espertar a conciencia galega do pobo era esencial e prioritario. Esta concepci n era a filosof a inspiradora en Galicia do Grupo editorial Galaxia que ti a como principal te rico a Ram n Pi eiro que,

---

Seoane cando, como home de confianza de Pi eiro, transmite aos emigrados da capital arxentina un documento pol tico, elaborado en 1957 por Pi eiro, no que se descualificaba o Consello de Galicia.

11. Carta a Fern ndez del Riego datada o 19 de marzo de 1953.

co ecedor da importancia e influencia da colectividade emigrante en Buenos Aires, procura como interlocutores os directivos ou persoas relacionadas co Centro Galego.

E por outra parte estaban os exiliados galegos que se agrupaban, maioritariamente, arredor da acción do Consello de Galicia, que achacaban aos do interior a carencia dunha política distinta da cultural e do seu escaso espírito reivindicativo. Esta actitude estaba tamén apoiada pola Federación de Sociedades Galegas, que a través das súas publicacións sociéticas non deixa de frustrar a pasividade do galeguismo culturalista.

Esta porfía sempre unha fonte de conflitos insuperables que se reflecten tamén nas relacións epistolares de Seoane unha e outra vez. E o branco directo das críticas sempre Ramón Piñeiro, desde logo desta actitude:

Luego, el año pasado, le tu libro de narraciones en el concurso del Centro Gallego, un magnífico libro con un espléndido prólogo, sin arqueología, sin cortesías, sin el LAUS DEO aburrido, sin la estúpida fuga existencialista⁸ que está dominando a algunas gentes nuestras de ahora. Con una realidad humana y mítica gallega de siempre, bien campesina⁹.

Noutras ocasións Seoane aproveita para cargar contra un sector da colectividade, elixido, por c modo e inocuo, como interlocutor da política cultural do interior. Como noutras moitas ocasións, as queixas non son dirixidas directamente a Piñeiro senón a Fernández del Riego:

De Santiago me extraña el silencio permanente con respecto a mí de casi todos, y de Piñeiro concretamente, a quien le he escrito en algunas oportunidades y enviado mis libros luego de una carta que me remitió por mano, por medio de Perfecto López¹⁰, hace ya mucho tiempo. Quizás está con respecto a problemas literarios y artísticos en una actitud puramente formalista que, en mi caso, a mí teniendo una parte considerable de mi obra sobre todo de pintor preocupado precisamente de los problemas técnicos más audaces y de nuestro tiempo, no puedo compartir sintiéndola como exclusiva. Me imagino esta razón como la única

posible, pues no encuentro otra que pueda justificar el silencio obstinado en que se mantienen con respecto a mí, entablando sin embargo una extensísima correspondencia con unos señores de Buenos Aires cuyo prestigio está desapareciendo con la misma rapidez con que desaparecen las fallas después del largo esfuerzo que exige su elaboración¹¹.

Esta disociación entre política e cultura promovida desde Galicia foi desde sempre un factor de desestabilización e debilidade para o Consello de Galicia que, instituído en 1944, pretendía, seguindo as liñas básicas de actuación das demais nacionalidades, reflectir unha idea básica de supervivencia onde política e cultura eran indisolubles, a pervivencia galega no exilio non sería posible sen estes dous elementos. E así actuaron, por exemplo, os cataláns, descentralizando as súas actuacións e repartindo responsabilidades entre a Fundación Ramón Llull dirixida por Antoni M. Sbert e a Institución de les Lletres Catalanes na que delegou o conseller de Cultura de facto da Generalitat, Carles Piñi i Suñer.

Por veces a protesta toma forma política. Adoita recorrer Seoane a expresar os seus sentimentos íntimos deste xeito cando recibe algunha noticia carraxenta ou se decata de certas manobras. A maioría destes poemas, ocasionais, aínda que de escaso valor literario, son documentos de grande interese de cara política do autor e de cara a establecer as súas concepcións de Galicia. O emprego do castelán ten unha clave irónica, como teremos ocasión de comprobar máis adiante:

Hay otros¹². Se han hecho viejos luchando por Galicia.
Luchando mal, claro está. La consideraron sólo geografía
y de sus hombres sólo difundieron la lengua. Es importante
pero
nada de atacar su miseria.
Por lo menos nada de atacarla desde el punto de
vista que perjudique sus intereses personales,
sus negocios, sus prejuicios.
Exhiben de Castela una imagen de cromos
para niños bobos
y los guerrilleros, dijeron, son mentira.
Nunca existieron Manuel Ponte ni Foucellas ni Gayoso ni Se-

oane
 ni Manolito Bello.
 Todo mentira, dec an, ni Manuela S nchez cantada por Vare-
 la.
 Todo se reduce a odiar a los pa ses vecinos a Galicia
 y qu de los romanos? Qu de los
 gallegos anteriores a los romanos?
 Qu de los suevos? Y de los otros?
 de los ingleses? de los yankis ahora?
 `Y qu de todos los reyes de todos los pueblos
 que ocuparon Galicia junta.
 A unos pocos nos importa resolver junto con el idioma las
 miserias
 de Galicia, y es entonces cuando se vuelven
 contra nosotros. No citamos, dicen, sus sociedades,
 la de cada uno de ellos. Las que hicieron para organizar
 juegos florales siempre en todas partes hay una bella
 dama
 y rid culas marchas con gaitas por la avenida de Mayo.
 Por qu no otros torneos medievales?
 Al menos, es verdad, luchan, como saben, por Galicia y es
 algo.

Hai neste texto claves fundamentais para explorar desde unha perspectiva ideol xica a confrontaci n cun sector da colectividade galega de Buenos Aires. O texto podemos datalo aproximadamente nos primeiros meses do ano 1968, cando empeza a xerarse a celebraci n dos xogos florais aludidos por Seoane. A presenza de Lorenzo Varela , probablemente, un dos motivos do poema xa que a s a intervenci n no Centro Galego o 25 de xullo de 1967 apelando dignidade e unidade dos galegos con motivo dos sucesos de Castrelo de Mi o, fora interrompida e protestada por non terse expresado en galego. Fai Seoane, en efecto, a defensa do amigo, capaz de inmortalizar a

---

12. Semella querer con este comezo dar ao seu escrito forma de manifesto, de diatriba. Lembremos que o `M is al ! de Manuel Antonio ten

v tima inocente, Manuela S nchez, morta a balazos por dar protecci n a uns guerrilleiros.

Non se pode reducir toda a acci n e defensa de Galicia lingua. Esta recriminaci n po tica inicial cobra valor mximo asinada por un home que escribiu toda a s a obra literaria en galego. Cando se publique a s a correspondencia completa teremos ocasi n de confirmar esta cuesti n polas alusi ns s s as obrigadas traducidos ao castel n case sempre impostas por criterios editoriais.

A concepci n antropol xica e cultural que Ram n Pi eiro ten das linguas como modeladoras da personalidade dos pobos, tivo a s a orixe no movemento de ideas que se deu en Alema a desde finais do s culo XVIII e onde, segundo Humboldt, a divisi n do x nero humano en naci ns non outra cousa que a divisi n en linguas. De aqu a tendencia que se observa a establecer, en contra da experiencia, relaci ns mec nicas entre lingua e estado ou, como ocorreu entre n s, identificar nacionalismo e separatismo malia o carcter unionista e non disgregador do primeiro.

Seoane, neste poema social e obxectivo, reclama unha tica da linguaxe que se refire relaci n desta coa realidade na procura e na busca da verdade. Non admite que fuxa dos verdadeiros problemas, falar do que non a verdadeira cuesti n, servirse da palabra para unha pseudocomunicaci n. E a nda que a linguaxe non soamente un puro discurso intelectual e racional porque tam n ten elementos emotivos, debemos, segundo Seoane, limitar ao mximo os elementos metafisicos porque a tica non acada esas linguaxes evasivas e escapistas. Deste xeito a linguaxe pode servir para ocultar a comunicaci n verdadeira, dial ctica, detrs dunha cortina de palabras insignificantes. Por este motivo, no poema, os outros din que mentira o guerrilleiro Antonio Seoane S nchez, fusilado na Coru a o 6 de novembro de 1948 ou que tam n cae na mendacidade o Castelao para nenos bobos que eses mesmos outros nos presentan.

Pouco a pouco vanse apuntando as bases da po tica creativa

de Seoane, onde moi marcadamente podemos diferenciar a loita por conquistar un espazo de obxectividade, sempre vinculado a circunstancias históricas que lle toca vivir. Esta foi unha das directrices que marcaron o rumbo da súa obra creativa: procurar unha explicación e unha lectura do ser humano afastada de nocións metafísicas e substituílas por entidades, suxeitos e obxectos históricos. Esta idea está expresada por Seoane en múltiples escritos metaliterarios, pero intentaremos documentala con textos epistolares:

No conozco el juicio que mereci mi libro al núcleo de intelectuales amigos de Santiago. Le envié el libro a todos aquellos de quienes conseguí la dirección, que no fueron muchos, en Santiago, y en Vigo a varios pero en general no me acusaron recibo y lo comprendo, a mí también me pasa el ir dejando de un día para otro la respuesta a una carta o el acuse de recibo de un envío, lo único que lamento es el no conocer la opinión sincera de ellos aunque en algunos casos el realismo que intento y los temas sean del género que muchos tratan de escamotear por ese neo-saudosismo de que hablas en tu carta y que pueden aplicar cómodamente a cualquier problema para no asustarse, o perjudicarse, con su solución racional. Allí ellos. En el fondo constituye un tipo, aparentemente digno, de conformismo. Los hechos van día a día demostrando el poco valor de esas convicciones y las soluciones van encontrándose cada colectividad al margen de ellos¹³.

As alusións non deixan espazo á vida:

[...] te enviaré tan pronto salga, otro pequeño libro en gallego, Fardel de exiliado, dedicado a los emigrantes, donde intento, con una especie de poemas, dar una visión distinta de la habitual del

---

un apartado que comeza: Tamén hai outros .

13. Carta a Maside datada o 19 de marzo de 1953. A cursiva é miña.

14. Carta a Maside datada o 14 de novembro de 1952.

15. A denominada guerra das bandeiras non rematou ata o final da década dos sesenta, sendo presidente da entidade Manuel Mourente. Cóm-

emigrante, sitúndola en la emigración dentro de su categoría social y en la historia del país en que se establecieron. No sé cómo pueden juzgarlo, pero se trata de un intento honrado destinado a señalar una temática extraída de la realidad que nos circunda y tratada para ello de usar un idioma severo, en el que se incrustan aquellos argentinismos inevitables por tratarse de los nombres de elementos de la fauna o de la flora o de la historia de este país. Me dirás con sinceridad qué te parece¹⁴.

Aquí están unhas claves da obra de Seoane (realidade que nos circunda), unha especie de busca da poesía impura, tal como a denomina Ernesto Cardenal na súa antoloxía da poesía nicaraguana. Resulta curioso que Seoane realice un triple subliñado destas palabras preliminares do poeta revolucionario:

El exteriorismo es la poesía creada con las imágenes del mundo exterior, el mundo que vemos y palpamos y que es, por lo general, el mundo específico de la poesía. El exteriorismo es la poesía objetiva: narrativa y anecdótica, hecha con los elementos de la vida real y con cosas concretas, con nombres propios y detalles precisos y datos exactos y cifras y hechos y dichos. En fin, es la poesía impura. Poesía que para algunos está más cerca de la prosa que de la poesía y equivocadamente la han llamado prosaista debido a que su temática es tan amplia como la de la prosa.

Esta estética do impuro, este exteriorismo, foi o que se problematizou nunha das polémicas maiores do mundo hispánico, no campo literario, e que marca a transición das vangardas estéticas ás vangardas políticas; de aquí a defensa que Seoane e Varela fan da impureza nerudiana, de Alberti e de León Felipe. Esta mesma actitude explica a aparición nos cadros de Seoane

---

pre salientar que o informe político que Ramón Piñeiro entrega a Perfecto López no ano 1957 xustifica a retirada da insignia republicana porque representa un programa político que xa non existe nin está vivente.

do manisero, do emigrante, do obreiro que arranza as v as ferroviarias, dos guerrilleiros, das estampas mari eiras (mariscadoras) e campeci as, etc. Representan unha etapa social realista dentro da s a obra e coinciden co seu achegamento ao Partido Comunista como compa eiro de viaxe.

Esta idea tam n o fai coincidir co cr tico e poeta ingl s Herbert Read, o te rico mellor representado na biblioteca de arte do artista con vinte e seis entradas. A idea b sica de Read que a arte un elemento insubstitu ble da experiencia humana que a nda que leva o selo da individualidade est constitu da sempre en relaci n co social.

A confrontaci n co mundo societario e co galeguismo culturalista non est n desvencelladas entre si, en efecto, e responden sempre defensa por parte de Seoane dun proxecto para Galicia baseado nos valores republicanos e galeguistas e que orientar unha boa parte da s a po tica art stica. Ata poderiamos dicir que estes dous valores, republicano e galeguista, son previos s a condici n de exiliado e explican o sentido, en certo modo, negativo do termo. Seoane ex liase da Rep blica e do Galeguismo non dunha terra, dunha xeografía sentimental.

Seoane sab a sobradamente, porque traballa durante moitos anos para a comisi n de cultura do Centro Galego, que o programa desta instituci n, folcl rico e superficial, non estaba comprometido pol tica e socialmente coa Galicia republicana. Ata tal punto que acaba recibindo a diplomacia franquista e abdicando dos s mbolos galegos e republicanos cando enarbora a bandeira da Espa a golpista con ocasi n da visita do buque de guerra Galicia no ano 1946. Tampouco Castelao se mantivo marxe, como xa sabemos, desta guerra das ban-

---

16. Carta a Alonso Montero, datada en Buenos Aires o 8 de marzo de 1961.

17. A palabra intelectual unha noci n do s culo XX, quere tam n su bli ar o novo home, distinto do sabio medieval, do humanista renacentista ou do ilustrado do s culo XVIII, pero pode ser considerado herdeiro do humanista ou do ilustrado. Neste senso, o intelectual inscr base na gran corrente racional e laica da historia occidental; os seus fundamentos

deiras porque non era unha an cdota, estaba en xogo unha distinta concepci n de Galicia¹⁵.

Neste contexto ideol xico e non, interesadamente, no car cter col rico de Seoane, temos que atopar o significado dado s constantes manifestaci ns epistolares de Seoane, que protesta unha e outra vez das corresponsal as que establece Ram n Pi eiro coa xente do Centro Galego.

Nesta cr tica ao culturalismo hai unha impl cita alusi n concepci n pasiva e, en certo modo, arqueol xica do pobo. Naquel primeiro texto de Seoane citado alud a pouca imaxinaci n dos que soamente se apoiaban na historia e, por conseguinte, no pasado, e ti an abandonado o presente.

Seoane prop n un concepto de arte popular afastado de toda imitaci n r stica por parte das clases poderosas. A arte popular xorde dun desexo de prestar cor e alegr a aos obxectos de uso coti n: traxes, louza, alfombras. E, sobre todo, ten unha gran tendencia abstracci n xeom trica, segundo ten defendido o noso artista.

Nos anos cincuenta Seoane estaba metido de cheo no debate entre abstracci n e figuraci n, e moi probablemente fora a s a atadura etnoc ntrica e popular a que lle impediu que abrazase totalmente a pintura abstracta. Con raz n ten manifestado:

A Galicia debo pienso casi todo lo que se refiere a mi formaci n intelectual, que fue haci ndose de cultura popular heredada, consistente en mitos casi olvidados, supersticiones transmitidas, leyendas, y de la cultura de viejos cronicones, tan desacreditados en nuestra poca.

Seoane inventou unha iconografía completa que representa a Galicia no s culo XX, co esp rito que viu e recolleu da liberdade creativa de Picasso, L ger ou Torres Garc a.

Certamente a presenza do pobo sentida por Seoane como

---

as ntanse, por unha parte, no esp rito cr tico que disipa superstici ns e

fundamental:

Eu pensei sempre que o intelectual ten que estar co seu pobo e tomar posici n sempre, comprometerse cos problemas da poca, por isto vin a parar, como tantos de toda a península, a Buenos Aires, cando pod a ter quedado de abogado, facendo cicais cartos na Coruña, e aínda que se faga esteticismo (unha forma de fuxida e de extremado desterro, decimos n s) que non hai si natural no escritor, fondamente sentido, e non imitaci n de franceses de segunda man¹⁶.

Constitúe esta concepci n protagonista do pobo como motor da historia, tal como ten sinalado o historiador Barreiro Fernández, un importante punto de diverxencia respecto da concepci n arqueolóxica dos homes do Seminario de Estudos Galegos. Para estes Risco, Bouza-Brey, Cuevillas, etc. o pobo era gardador dunhas esenciais que hab a que rescatar e documentar e debuxar como proba das supervivencias da arte popular galega. Para Seoane, porque a cultura popular non altera o seu código, son os artistas en di logo permanente co pobo os responsables de abrir as entra as do misterio. Est o noso artista na mesma posici n que nos primeiros anos vinte mantivera Manuel Antonio ante Castelao no seu particular di logo epistolar.

Non está lonxe Seoane con esta tese sobre o pobo do perfil de intelectual trazado por Gide, Malraux e Sartre, que elaboran un encadeamento de conceptos que forman un sistema de pensamento aplicable tanto ao artístico como ao histórico xa que ambos niveis son parte da buscada comunidade do artista co pobo. Así, atopamos tres momentos básicos deste razoamento xa adiantados no texto inicial ao ir Seoane na procura da modificaci n do seu país e do home en xeral : a identidade nacional galega ha de ser popular; e esta identidade nacional unha identidade integrada noutro de tipo maior e universal como a dos valores culturais; e, por último, esta universalidade ha de manifestarse historicamente na realidade a través da comunidade entre

mitos e por outra na afirmaci n dos principios universais que son os da

todos os seres humanos. Este novo humanismo que encarnan a vida e a obra de Luís Seoane, convérte no arquetipo do intelectual galego por excelencia¹⁷. Tanto polo seu compromiso tico e moral, como por pretender sempre construír Galicia desde Galicia facendo propostas imaxinativas de cara ao futuro.

Esta tese, así como a elecci n dos modelos devanditos, sitúa a Seoane nunha liña que asume algúns dos postulados marxistas da época non coincidentes desde logo coa postura oficial e dogmática do comunismo soviético. Como compañeiro de viaxe, Seoane asume e entra no debate marxista entre o individuo e a sociedade, curiosamente coincidindo co outro gran debate entre figuraci n e abstracci n, nada afastado destes problemas dos anos cincuenta. Lembremos, entre outras obras, a homenaxe que lles rende aos guerrilleiros nun leo de 1947 que leva exposici n de Londres.

Dende a perspectiva esencialista e metafísica coa que o nacionalismo cultural concibía a Galicia, era a postura de Seoane unha heterodoxia incompatible coa nosa cultura que, sumada ao seu achegamento másoner a nos primeiros anos corenta, conformaban un espírito de difícil asimilaci n.

Como consecuencia deste enfrontamento co mundo societario e co galeguismo culturalista que representa Ramón Piñero, Seoane buscar acubillarse no incesante traballo artístico e nalgunhas amizades na procura de comunicaci n co pobo e de recoecemento s a obra, nica forma de anoarse terra e non padecer o segundo exilio de verse postergado culturalmente.

Desde este angular atípico co que Seoane contempla Galicia e o mundo c mpre, por conseguinte, manifestar que a feliz fecundidade artística de Seoane nace arredor do sentimento exótico, do sentimento de soidade que leva ao noso artista ao traballo como forza dunha moral que loita por acadar os horizontes do seu pobo. Así, as continuas referencias ao illamento convértense nunha metáfora da condici n do exiliado:

[...] isolado, a maior ambici n que te o precisamente que amí a obra sexa conocida nesa, pois toda ela está feita e pensa-

da pra Galiza dende unha cibdade, onde si ben atopei un crima propicio pra o desenrolo do meu arte e onde cada día acrescentase o meu prestixio, non existe unha realidade cuia simpatía me engadado, nin est mulo sens bel alg n pra o que eu fago. Toda ela coma ti viches est feita de lembranzas, pensada con paix n na terra, cos desexos afervoados de voltar alg n d a pra atopar nela a mi a xustificaci n defi itiva¹⁸.

A soidade toma matices e tinturas especiais no caso do noso artista, que se decata que est todo por facer con respecto a Galicia e esta urxencia creadora acaba formando parte da s a po tica art stica. E outra vez Seoane loitando por non sufrir a segunda expulsi n, a da historia.

O cami o que ten que percorrer Seoane no exilio, pola contra doutros artistas reco ecidos e donos dos recursos expresivos nunha arte normalizada, esixiralle unha teimosa entrega ao traballo que, s a vez, ir forzando unha moral e un compromiso co seu pobo, ao que estaba dedicado a obra.

Lembremos que Seoane exerc a a avogac a na Coru a nos anos da Rep blica, cando Cunqueiro o reclamaba insistentemente como pintor po ndolle no enderezo das cartas que lle dirix a debuxante (abogado non) . Cando chega Arxentina tarda moitos anos a nda en facer a s a primeira exposici n individual e vive das s as colaboraci ns como ilustrador e como vocal adscrito ao Centro Galego.

Cando fai a primeira mostra individual de certa importancia na galer a Amauta, ten xa trinta e cinco anos, tard o xa que logo o seu acceso ao mundo art stico.

Seoane loita en Buenos Aires pola memoria do pasado e loita por acadar os medios expresivos necesarios para facelo con dignidade. Esta dobre loita, converte a Seoane, inicialmente, nun francotirador, un home sen xeraci n na que acubillarse nin aqu nin al :

---

raz n. E comparte co humanista a valoraci n da palabra como instrumen-

Pertenezco a la que podr amos denominar generaci n inoportuna, nacida fuera de tiempo, cuando el mundo iniciaba sus transformaciones y en nuestros hogares heredamos una moral antigua que nos situ para siempre fuera del tiempo¹⁹.

Consciente o noso artista do desamparo do seu discurso art stico por estar afastado dese receptor a quen dirixe a s a obra, tenta unha e outra vez comunicarse e reco ecerse nas virtudes do pobo e deste xeito reco ecerse como galego. Son moitos os cami os polos que entra para acadar o reco ecerse para a s a identidade art stica.

Este af n por ser incluí do, de non ser apartado, non responde tanto a pretensi ns de egolatr a art stica como a ser reco ecido como artista galego, formar parte da s a historia, decisi n que supo a para el un problema crucial.

Nun mar de d bidas da s a existencia, Seoane decide seguir loitando e decide reafirmarse, ante a pregunta inevitable da recepci n da s a obra, na s a condici n de galego, de fidelidade ao seu idioma e s a cultura e aos principios de liberdade do republicanismo. Esta fimeza est avalada por infinidade de textos epistolares, textos autobiogr ficos que avalan as palabras de Francisco Ayala ao considerar a Seoane o m is exiliado de t dolos galegos . E fixo de Galicia, da Guerra Civil e do seu exilio asunto principal das s as preocupaci ns. Seoane quixo vivirse a si mesmo como galego e como exiliado. Librementemente decidido.

Neste contexto temos que entender as reivindicaci ns do noso artista como unha afirmaci n da s a propia personalidade, dimensi n existencial que supera calquera pretensi n de creto art stico ou reco ecerse social.

Estamos a principios da d cada dos cincuenta, xa o exilio deixara de ser unha condici n eventual do home refuxiado para converterse en condici n natural do artista. E a extrema soidade leva a Seoane a buscar as s as ra ces na lingua. Ser poeta, que el confesa ser un complemento expresivo da pintura, e terse descuberto f ra do mundo, estranxeiro e alleo; escribir poes a , como mostrou o Romanticismo, buscar unha reconciliaci n co mundo. Na procura do reencontro consigo mesmo

e co mundo que o rodea, chega o seu libro Fardel de eisilado. E a poes a faille visualizar todo o pasado, repasar a vida.

Conf a Seoane en que a través da palabra poética poder transmitir de xeito máis directo os seus sentimentos irrenunciáveis, co cedor da importancia que a poes a tivo no nacemento do galeguismo. E lanza cartas coma mensaxes de socorro, contestando recepción do seu libro coa actitude de quen peta as portas, non para pedir pan, sen non o recoecemento da dignidade acadada na loita.

Agrad zolle moito, fundamente, as verbas de alento pol-os meus poemas e dibuxos. Das opinións que sober de Fardel de eisilado poidera eu estimar máis, a s a unha das que distingo por vir dun home coma vostede que consagrou a s a vida e talento causa de Galiza e dos homes de Galiza, por enriba de calquer cativo prexuício e sin medos mexiriqueiros.

Agrad zolle tam n a lembranza que fai nas s as li as de nxei Casal a quen tanto debemos todos, un home xeneroso e puro cúa morte non ha de esquecerse.

Os meus poemas e todo canto fixen nesta, a pesares da s a cativez, est n consagrados aos que coma el caeron na terra ou que viven diamente unha vida arredada i-espíritoalmente ceibes nela. Eu formo parte de aqueles que vivimos esquecidos e so ando en Galiza, lonxe dela e sin atopar acougo. Mais sentimmos o orgullo de vostede e do noso povo.

Nesta li a, diralle a Xes s Carro en carta datada o 19 de marzo de 1953, despois de terlle enviado o seu libro de poemas.

Tan consciente da s a loita e da posible malinterpretación da mesma, que quere que a s a poética se entenda como encarnada nos problemas sociais de Galicia e non renuncia, unha vez máis, crtica do culturalismo evasivo:

Agradezo moito as verbas de alento que me fixo chegar pola s a carta co gallo de ter recibido o meu Fardel de eisilado. Creo ter feito un libro sinceiro, no que intentei concederlle máis importancia anguria colectiva que propia, neste intre en que os modelos da máis moza xente galega son aqueles que bus-

can máis ben espresar o contrario, e sntome por moi premiado e satisfeito anque os escritores galegos coma vostede que eu estimo fundamente pola s a obra e aitude tiveran atopado nel alg n máis. Tratei de continuar, coas mi as limitacións, a li a temática dos precursores que eu supo o moi esquecidos de aqueles que se agachan nun neo-saudosismo c modo e que atopan de mal gusto falar do que acontece acar n de un.

Comunicalle por carta datada o 19 de marzo de 1953 a Alberto Vilanova.

Empeza a ter presenza nestas cartas a importancia do receptor da obra do artista e as escribiulle a Manuel Fabeiro na mesma data de 1953:

Benquerido irm n e amigo: Recib n a s a carta e coa primeira o artigo sobor do meu libro que lle agradezo fundamente, eis coma as verbas de estímulo que me adica. Pra os que estamos lonxe da terra te en elas un consider vel valor pois a nosa anguria vivir nesta sociedade, neste deserto pra as nosas inqueданzas, sin que a nosa laboura poda chegar a ter, por modesta que sexa, a rescancia nese povo ao que toda ela est adicada. Agrad zolle moito as suas verbas, quizais eisaxeradas pola s a simpatía, o seu alento.

Neste ir ao encontro de Galicia que sup n Fardel de eisilado foron realmente turbadores e decepcionantes a acollida e o escaso eco que recibiu o libro, despois dun total de dezanove envíos, a pesar do af n do autor por espallalo e divulgalo. Seoane acaba comprobando que un estra o ata para aqueles que o poden coecer mellor, sen mscaras de ning n tipo.

Porque da mesma maneira que hai unha moral e unha tica no campo da creación, tam n hai outra tica e outra moral no campo da recepción. En definitiva, todo encontro (toda obra poética comporta un encontro, a non ser nos casos en que se rompa o poema sen comunicalo), como instrumento de comunicación comporta tam n unha moral. Estamos, en definitiva, no campo da tica da recepción. E tal tica sup n o que G. Steiner²⁰ denomina unhas certas cerimoniais de aproximación

ritual chamadas cortes a e confianza. O autor de *Fardel de eisilado* estaba chamando as portas correndo o risco de que estas non se abrisen coa confianza e a cortes a esperadas. Estas, en efecto, foron decepcionantes nalgunha ocasión. Tal o caso evidente do silencio inicial ante esta obra poética ou a mispolmica recepción que tivo por parte de Ramón Piñeiro. A soldadeira poucos anos despois.

No medio desta soidade, como xa dixemos, Luís Seoane reflexiase no traballo artístico, no diálogo amigable e na faceta tan extraordinaria como descoidada pola crítica, de promotor. Esta función tan importante de dinamizar e facer proxectos e propostas está intimamente vinculada á relación fraternal cun grupo numeroso de persoas unidas por medio dun diálogo constante e dun intercambio de experiencias que a todos estimula e conforta. Esta relación unha creación máis de Luís Seoane, que pon de manifesto a súa capacidade de convocatoria e diálogo. Estes encontros, frutificáronse para Seoane, constituíron unha auténtica entrega e solidariedade con xentes de toda condición coas que afondou en temas diversos con emotiva identificación.

Entre estes amigos, esa compañía itinerante, salientamos en primeiro lugar o núcleo dos exiliados galegos con Lorenzo Varela, Dieste, Antonio Baltar e Otero Espasandín, Arturo Cuadrado e Laxeiro, extensivo a Rafael Alberti, María Teresa León, Francisco Ayala ou Gómez de la Serna, o editor Joan Merli, etc.; en segundo lugar un grupo de artistas e intelectuais arxentinos, como N. Frontini, Luís Baudizzone e a súa muller, Lidia Besouchet, Manuel Mijangos Lainez o autor de *Bomarzo* (1962), William Shand, o crítico Romero Brest, Eduardo Jonquieres, Romualdo Brughetti, o historiador Luís Romero ou o mesmo Cortázar, que se inicia como narrador nas páxinas de *Correo Literario*. Menos coecidos entre nós un núcleo de

---

to da razón e da linguaxe, que ha de conquistarse, como panca da liberdade (Vid. F. Rico. *El sueño del humanismo*. De Petrarca a Erasmo. Madrid, 1993, p. 171).

amigos que conformaban a colonia xudáica arxentina e que pertencían á elite cultural do país. Un grupo significativo destes amigos xudeus procedían das provincias de Santa Fe e Entre Ríos. Os seus antepasados, de orixe eslava polacos e rusos foran chamados a Arxentina polo barón Hirsch para colonizar grandes extensións de terra nas devanditas provincias arxentinas. Esta orixe tiña o íntimo amigo de Seoane, Simón Scheinberg e a súa dona, Aida. Este avogado, que traballaba para o banco internacional xudeu chegou a ter unha das máis importantes coleccións de arte da Arxentina, da que fixo doazón á morte ao Museo Nacional. Tamén de orixe xudáica eran Roberto e Luisa Kauffman, que figuran no epistolario de Seoane de xeito destacado e que compartían amizade cos Scheinberg. Temos que engadir a este círculo de amigos os nomes de Lipa e Esther Burd, pintora e médica ela; ao crítico de arte Singward Blood, os escritores Betina Edelberg e Lehmann Edelberg, editados en *Botella al Mar*; tamén o arquitecto Enrique Golstein, ou o influente periodista Gerchunof, de La Nación e *La Prensa*, que procedía de Santa Fe. Unha filla deste, Rosa Esther Gerchunof, estaba casada co crítico de arte Julio Payró, que se ten ocupado da obra artística de Luís Seoane.

Era as mesmo de orixe xudáica o arquitecto José Aslan que traballaba con Ezcurra (de orixe vasca) e ambos proxectaron as galerías Páccifico, inauguradas en 1946, con murais de Spilimbergo, Colmeiro, Urruchúa, Castagnino, Bemis e Luís Falcini. En fin, Bernardo Sofovitch, irmán de Sofía, a muller de Gómez de la Serna, era un prestixioso avogado que tiña unha casa de campo en Ranelagh e serviu de intermediario para que tamén comprasen os Seoane a cambio de 92 leos de diferentes tamaños. E non poderíamos rematar esta relación tumultuosa, sen mencionar a un participante nos faladoiros e colaborador foi accionista e cofundador da editorial Citania o exxeiro Diego Díaz Dorado, devoto de Seoane e asistente a un faladoiro dominical no domi-

---

18. Carta a García-Sabell en 1954.

19. Notas manuscritas inditas de Seoane nun calendario de 1974. A

cilio do artista.

Non esta unha relación de nomes sen significado na vida de Luis Seoane se valoramos a complicidade intelectual que ao longo de centos de cartas cruzadas entre eles figuran nos arquivos do pintor onde tratan temas de arquitectura, pintura, cine, arte abstracto, expresionismo, manchismo, teatro, a cidade como encontro e descubrimento humano, etc. Foron tamén os que lle fixeron habitable e familiar a gran cidade de Buenos Aires nos momentos de desalento, cando Seoane sufría a urbe como unha gran ferida de rostros sen miradas.

En Galicia tiña unha serie de correspondentes epistolares Fernández del Riego, Maside, García-Sabell, Ramón Piñeiro e, a partir de 1956, tamén Isaac Díaz Pardo que eran unha especie de cordón umbilical coa súa patria; a eles recorría cando necesitaba material para as súas publicacións, eran tamén colaboradores habituais das mesmas e cumprían certamente cada un deles distintas misións con respecto a Galicia porque distintas eran tamén as funcións e responsabilidades que tiñan asumido co seu país.

Nos anos cincuenta, xusto despois do envío aos amigos da súa obra *Fardel de exiliado* (1952), Seoane estaba a pasar un momento moi difícil: en primeiro lugar, estaba a sufrir a tremenda decepción que representou o remate da guerra mundial que trocou en desesperanza o que se presentara como liberación. Ata ese momento, estivo Seoane tentando restaurar o baleiro cultural que o franquismo provocaba en Galicia: espírito crítico e reivindicativo, edición de libros e revistas galegas, promover empresas culturais e creativas... todo encamiñado a remediar, con carácter provisional, a situación provocada pola falta de liberdades. Tan provisional era todo que ata non se procuraron medios de vida estables, nin fogar duradeiro. Nestas condicións, agravadas na Arxentina pola chegada ao poder

---

cursiva e miña.

20. Steiner, George. *Presencias reales*. Destino, Barcelona, 1989, pp. 182 e ss.

do peronismo, Seoane empeza a quedar só, porque Dieste está en Europa, Lorenzo Varela no Uruguai, Espasandín xa leva varios anos en Estados Unidos, Colmeiro abre estudo en París e Antonio Baltar anda afastado da civilización, por Neuquén, na Patagonia.

Agora ben, entre as moitas actitudes que adoptaron os exiliados da Guerra Civil, Seoane refugou da actitude nostálgica e pouco combativa que outros escolleron, para optar pola postura máis reivindicativa, de ansias de loita contra os causantes da súa expulsión. Converter as súas obras nunha arma de loita e de reconquista duns ideais. Este sentimento combativo endexamais renunciou a recobrar a patria perdida, con esperanza reformista e revolucionaria. Como exiliado que aspira a volver, Seoane defende sen reparos a súa nación contra ataques de terceiros, recrea a súa patria en terra allea e acaba modelando a medida dos seus ideais.

A Luis Seoane esta situación, coma a outros exiliados, s-rvelle de estmulo e de reforzo ante a sensación de habitar un mundo que non lle corresponde, hostil en definitiva. O exilio potencia no noso artista a precisión de manifestar a relación imposible entre o escritor e o medio social, que está no fundamento de todo artista verdadeiro. O seu interlocutor e confidente en materia artística, como non podía ser doutra maneira, Maside, a quen Seoane recoñecer sempre como mestre:

Ah trabajo y vuestro trabajo a n en silencio tiene un destino, nosotros si lo hacemos ya no tenemos un pueblo con el que comunicamos y entendemos y toda la vida del artista y del es-

---

21. Carta a Rodríguez Lapa, datada en Buenos Aires o 24 de xaneiro de 1956.

22. Carta de Seoane a Simón Scheinberg, datada en Buenos Aires o 18 de xullo de 1958.

23. Carta a Fernández del Riego, do ano 1951.

24. Carta a Perla e Enrique Rotzait datada o 5 de abril de 1960.

25. Carta a García-Sabell datada o 10 de febreiro de 1954.

critor ha estado destinada siempre a establecer un lenguaje con su pueblo, con la historia y la tradición de su pueblo, con todo lo que él ama y odia.

Outro aspecto importante da poética exilica de Luís Seoane atopámo-lo nas resonancias morais do seu discurso, case unha obriga imposta para explicar a súa situación de sacrificio e de desequilibrio na que se encontra. O exilio, que nace do compromiso, un acto político e, como tal, xera unha actitude moral que case sempre permaneceu nun segundo plano, incapaz de traspasar certos límites ideolóxicos. Este matiz moral do discurso do expatriado sempre se sente como distante e trivial ante a barreira imposta polos que forzaron o desterro. Nos textos epistolares de Seoane tamén podemos entrever este discurso moral, tinguido en moitas ocasións dun certo ton de superioridade.

Estas palabras de Luís Seoane, pódennos anticipar a intencionalidade moral e ata procesal que animaron, como integran-tes dun proceso reconstructor, boa parte da obra do artista:

Sei que meu libro Fardel de exilado tivo da súa parte unha boa acollida. Eu penso que unha obra artística pode aínda tentando as maiores audacias, non renegar do home e da terra, e pola miña parte pintando e escribindo non quero deixar de facelo. Penso que na calidade da obra pódese tamén a condición moral do home que a fai²¹.

Todos conocemos muy bien las reglas políticas y la bondad de los fines pero hay que empezar a cuidarse de los medios. Con procedimientos injustos e inmorales no se pueden alcanzar nunca buenos fines. Quizá esto sea medoevalismo, pequeñismo o lo que quieran, pero por mi parte nunca me dio por defender a los poderosos de cualquier género ni a los policas de ideales. Pienso que no hay que olvidar, ya que si la justicia debe tener venda en los ojos, también debe tener memoria y nunca se hizo justicia sin que se hiciera antes historia, no otra cosa significa la exposición de hechos de cualquier proceso²².

26. Carta a Esther e Lipa Burd, datada o 27 de febreiro de 1960

Emporiso a superioridade que o noso artista se atribúe fronte aos que viven en Galicia, baixo a aparencia dun discurso estético, amosa aspectos morais evidentes:

La sensación que tenemos aquí es que la generación que comenzó a manifestarse en literatura y arte por el año 30 aproximadamente no ha sido superada. Que toda inquietud fue detenida...²³

que se manifestan claramente nestas palabras que dirixe a García-Sabell:

Cícais a nosa soidade e a vosa soidade e a nosa limpeza moral que tiñamos achegado nunha época da nosa mocidade fixo o milagre. Quédolles pra nós comprobar que a nosa xeración non se tiña estragado e que mantiña unha continuidade e unha unidade máis outra esprovada na universidade.

Pero, como vemos, este compromiso moral do discurso exilico de Seoane non queda limitado á esfera individual e trasládase estes valores ao grupo, xeración, nun intento, en definitiva, de transfusión e aínda confusión de si mesmo, do eu, nos demais. En definitiva, unha concepción do feito xeracional que non se limita a circunstancias biolóxicas de idade senón que se presenta a xeración como un compromiso político cun pobo. Coída o noso artista que as escolas e tendencias foron sempre establecidas polos historiadores da cultura, que case nunca acertan como lles ocorreu aos artistas concretos que daban a Picasso por acabado arredor dos anos sesenta²⁴.

Nun acto de solidariedade pero tamén de autoprotección, Seoane quere compartir uns valores xeracionais cos que se identifica cos seus amigos recoñecíndolles, xa que logo, certa capacidade transgresora tendo en conta que viven a maior parte na España franquista. E recoñece ao mesmo tempo as dificultades do exilio interior no que viven estes amigos, portadores duns valores comúns:

Contigo víronse miña memoria moitos feitos sen ningún esque-

cidos, durmidos en min, os días coas noites compostelanas, os nosos soños de estudantes, esa rebelde crara que caracterizou a nosa xeneración e ese amor obrigado, teñen de reconocernos. A nosa foi unha xeneración soberba, da que algo dá ter de facerse historia. Trocamos en moitos anos moitas cousas que parecen eternas e loitamos contra esa senelidade que parece estusigalo todo. A nda o noso fracaso como xeneración si existe, ten unha grandeza pouco comñada pol-as circunstancias que nos tocou vivir²⁵.

Así, cando Luís Seoane fai unha teimuda defensa xeracional non soamente está a reivindicar un protagonismo que se lle negou senón que está a insistir nuns valores morais e nun compromiso que aparecen, por exemplo, cando despide na súa casa unha parella de mozos que marchan para Cuba porque queren aprender e vivir a súa revolución²⁶; ou cando define a Kathe Kollwitz como a voz dos pobos sacrificados, cando comenta a obra de T. H. Heine, director da revista *Simplicissimus*, morto no desterro e a compara coa de Castelao e Bagaría, cando toma contacto co grupo Brais Pinto en Madrid e co grupo comunista de Celaya e López Pacheco na mesma cidade²⁷, cando lamenta o cambio de rumbo migratorio dos galegos de América, traballo e liberdade, cara a Europa, explotación e maquinismo, cando artella proxectos para unha escola de deseño e para reestruturar o mundo artesanal e popular de Galicia, etc.

Xa intuía Seoane, ou era sabedor, por volta de 1954, que a nosa historiografía cultural non contemplaba nada máis alda xeración N.S. Por este motivo avisa a Fernández del Riego da necesidade de incluír na súa obra artístico-literaria aos máis novos:

En tu plan de conferencias que en principio se acordó que fuesen solamente cuatro, creo que sería necesario una que tratase el movimiento cultural gallego a través de las últimas generaciones, sin excluir naturalmente a los que están fuera. Esto es muy importante, nos hace mucha falta una labor de exaltación de los actuales valores gallegos, pues quizá por el

tipo de labor que los escritores y artistas en general vinieron realizando, luego de la generación de N.S., de carácter más estrictamente intelectual y minorista, sus nombres no son populares.

Con razón, temía Seoane converterse nun barco fantasma, algo que se ve coma remotamente entre nosas, pasado o tempo, a súa obra sería xulgada friamente sen ter en conta as circunstancias adversas e solitarias nas que se creou²⁸. Cando apelamos á xeración non deixa de ser outra chamada a unha porta para entrar na historia do seu país.

Pero xustamente en 1953, cando certos silencios fan agromar desconfianzas, chega a Buenos Aires, invitado polo Centro Galego, Domingo García-Sabell que impartir varias conferencias e ser agasallado pola colectividade. Non alleo, neste momento, o propio Seoane a esta invitación como non o será para o ano seguinte de 1954, que visitará Buenos Aires co mesmo fin Fernández del Riego. Estas visitas chegan nun momento de gran desalento por parte do exilio en xeral por mor do illamento co seu público que leva creanza de que está borrados do mapa cultural do seu país e tampouco acaba de ter eco en xeral a súa obra nos países de acollida.

Pero no ano 1953 e despois dunha coecidación polémica entre Robert G. Mead²⁹ e Julián Marías³⁰, comentada tamén por Guillermo de Torre, José Luís Aranguren escribe un artigo na revista *Cuadernos Hispanoamericanos*³¹ titulado *La evolución espiritual de los intelectuales españoles en la emigración* coa confesada intención de falar e dialogar cos intelectuais emigrados. Como Torrente Ballester³² anos atrás, Aranguren consciente da importancia das figuras que marcharon e considera urxente o restablecemento dun diálogo que sirva de ponte máis aldas diferenzas políticas. A esta polémica mediado-

27. Carta a Isidro Maiztegui, datada o 2 de outubro de 1961.

28. Carta a Ricardo Muñoz Suay, datada o 11 de decembro de 1961.

29. Mead, Robert G. *Dictatorship and Literature in the Spanish World*, en *Books Abroad*, 1951.

ra teremos que engadir a revista *Insula*, a primeira en acoller entre as súas páxinas algún comentario a obras publicadas no exilio, ademais dun monográfico cultura galega no ano 1959 no que figuran ilustracións de Seoane preto do anuncio da editorial Citania. Lembremos que por estas mesmas datas e con ocasión de ter recibido o libro de Seoane *Fardel de exilio* publicado publican recensións sobre o poemario Varela *J come*, Rabanal, Fernández del Riego en marzo de sete ocasións, Rabanal algo máis tarde, entre outros, no xornal *La Noche de Santiago*. Este minimo intento de diálogo co noso exilio coincide co propiciado polo denominado Ministerio Ruiz Giménez (1951-1956) onde se intenta unha liberalización intelectual protagonizada por unha serie de profesores universitarios practicantes dun humanismo cristián ao que estaba moi vinculado, como xa temos dito, o propio Garc a-Sabell.

Ser, en efecto, Garc a-Sabell o gran mediador e propiciador do diálogo de Seoane con Galicia a través do seu encontro en Buenos Aires, iniciando deste xeito unha amizade que durará, invariable, ata a fin das súas vidas. Un fito sobranceiro deste diálogo será a publicación, por parte de Garc a-Sabell, da primeira monografía que se lle dedica a Seoane en Galicia.

Pero antes xa da publicación da primeira monografía sobre a súa obra, durante a súa estancia en Buenos Aires faille entrega da obra de Castelao *Os vellos non deben de namorarse* (Galaxia, 1953) con esta significativa dedicatoria asinada na capital arxentina (28-VII-1953):

Luis Seoane ten a mirada limpa e o peito nobre. Por iso se lle dedica este libro. Luis Seoane un grande creador. Por iso se lle dedica este libro. Luis Seoane a esencia íntima da Galiza. Por

---

30. Marías, Julián. *Spain is in Europe*, en *Books Abroad*, 1952.

31. Aranguren, José Luis. *La evolución espiritual de los intelectuales españoles en la emigración*, en *Cuadernos Hispanoamericanos*, Madrid, 38, febrero 1953, pp. 157 y ss.

32. Torrente Ballester, Gonzalo. *Presencia en América de la España fugitiva*, en *Tajo* (3 de agosto, 1940).

iso lle adican este libro uns homes que aspiran a sere tamén escucha e frór. Un fato de homes galegos que levan a Luis Seoane no fondo máis fondo do seu corazón.

Se observamos o plural e a referencia a un fato de homes, semella que Garc a-Sabell está a facer entrega dunha mensaxe de recoecemento colectivo, procedente, non do pobo, naturalmente, sen do grupo editor da obra. E parece responder tamén ás reservas que Seoane dirixe a Peireiro con certo ton reivindicativo un ano antes:

Pra min recibir a túa carta despois de tantos anos de ter novas cuasi perdidas túas, constituíu un contento como non poderdes ter ideas que nesa vivides. Eiquí estamos isolados traballando, como podemos, facendo máis do que podemos en medio deste enorme engano. Pola nosa parte temos a orgullo afirmar que soíamos fixemos tanto por Galicia en doce anos como toda a colectividade xunta nese mesmo tempo, aínda que aí pensemos outras cousas xa que non tedes máis informazón que as nosas correspondencias en Buenos Aires e aos viaxeiros, os que poidan ir a esa por inocuos³³.

O papel de mediación do amigo entre o autor e o público ao que se dirixe non ten nada que ver coa vaidade literaria sen que máis ben obedece a unha esixencia interna de toda obra de arte que soamente acadará cumprimento cabal na lectura ou na contemplación. E Garc a-Sabell coa súa mediación persoal deu cumprimento aspiración do creador de comunicarse co seu público. E non chegar a a facelo se non fose pola mediación; isto explica que se coecese e se dialogase sobre a obra de Seoane entre esa minoría antes de chegar moito despois ao gran público.

Seoane sintese tan confortado co labor mediador de Garc a-Sabell, que son constantes as mostras de afecto que lle dedica ao longo da súa vida. E este agradecemento levarao a consultarlle aspectos vitais moi importantes. Xuntos chegan a proxectar a creación dunha editorial para bibliófilos na que ter a cabida tamén un amplo estudo sobre o conxunto da obra de Seoane, tirado dos moitos apuntamentos que Garc a-Sabell

a recollendo nun caderno. O plano contempla como inmediata a edición do Ciprianiño, con pr logo do amigo m dico e gravados en madeira do artista e unha tirada de douscentos exemplares.

Seoane sempre foi consciente de que esta canle mediadora era de vital importancia para comunicarse co seu pobo: Te o a sensaci n de que pol-o teu estudo at pome xa pra sempre na Terra e que fico pra sempre convosco , dille emocionado en carta do 9 de febreiro de 1955, despois de ter recibido exemplares do estudo monogr fico que Garc a-Sabell lle dedica.

Pero o desexo constante de comun coa terra l vao a unir coa m sica o aqu n e o al n das s as terras ou a facer seguimento dos comentarios que poida suscitar a monograf a de Garc a-Sabell sobre a s a obra, tal como lle expresa en carta de 18 de xullo de 1959 a Domingo:

Tam n quixera co ecer os comentarios que tiveches da t a monograf a sobor da mi a obra. Eiqu gustou moit simo mais non sei ren do que pasou nesa. Ficamos illados de todos. Soicos. Pola mi a parte xa penso se non serei enfermo ao non tratar de esquecerme de todo o que se refire a Galiza, adic ndolle tempo e loitando co seu nome nun mundo alleo.

Movido Seoane polo mesmo af n de comun, escribe indignado a Garc a-Sabell que xestiona a publicaci n dun monogr fico sobre Galicia da revista *Insula*, unha publicaci n ponte entre o exilio a pesar do seu t tulo illante. Por iso, en carta a Pi eiro insiste Seoane no esquecemento de Varela, entre outros. A monograf a era outra fiestra que non pod an desaproveitar os desterrados:

O n mero de *Insula* par ceme moi ben na casi a s a totalidade menos alg n comentario incidental de Landeira, nesa carta que te dirixe, e o artigo de Franco Grande sobor poes a, onde debeu evitar os gostos persoas pra poder ofrecer unha panorama mica verdadeira da poes a l rica galega, i eis non ficar an escru dos alg s tan importantes na poes a aitual como Lorenzo Varela e Iglesia Alvario.

A primeira carta a Garc a-Sabell ten data de xaneiro de 1953 cando lle encarga que faga de cicerone da familia do galerista Viau en Santiago. E xa o 19 de xu o do mesmo ano lle expresa esta confianza ntima despois de saber a aceptaci n da invitaci n da Directiva do Centro Galego de ir a Buenos Aires:

Estarei o primeiro de todos no peirao co soio sentimento de que Dieste est lonxe, xa que con el moi a miudo fal bamos de ti. Buenos Aires ten un intr s sutil, pouco meigoso, que t s de co ecer. Falaremos tam n desto e daquilo que fixemos eiqu , s s, so ando en Galiza. A Cuadrado e a min n-esta povoadade soedad ench ronse nos os ollos de b goas Por qu non o imos a confesar? ler as t as li as e lembrar desazados a mocidade nosa perdida, lonxe de todo aquilo que m is queremos.

Das despois cando rememora estes momentos compartidos en Buenos Aires, dille:

Ti non podes maxinar o que foi o teu viaxe pra n s, pra m n m is concretamente, os recordos domidos, non esquecidos, que despertaron coa t a presencia f sica, no di logo contigo, escoitando as t as verbas tan cheas de paix n medida, de amor por todo aquilo que tam n n s queremos e polo que sufrimos lonxe sin outro acugo que o traballo que cada n de n s podamos facer en homenaxe a esa noso amor. Ti sabes millor que eu que hai doenzas que se curan, mais a nosa doenza feita de lonxan a e de lembranzas gardadas na memoria non te en cura, e eiqu estamos morrendo d a a d a en cada li a que dibuxamos, en cada cadro pintado, en cada p xina escrita, esquecidos de todos, isolados no traballo, sufrindo o desv o da terra. Agradecinche a t a presenza, cada minuto que me adicaches, as verbas adicadas a min na t a conferencia que me produciron a emoci n m is outa de cantas sent n endexam is, porque elas vi an pronunciadas por ti, inm n entra able, coma si trouxeses a aperta de todos aqueles que quero. Non pododo decirche ren m is, `xa que-

---

33. Carta a Ram n Pi eiro, datada o 19 de febreiro de 1952.

daron tantas cousas sen decir das que quer a falarche persoalmente...! Far a falla ter o curaz n feito de duro granito para poder falar de elas sen m is, e non puden. O teu viaxe pra todos foi unha fenestra aberta a un paisaxe pechado fai anos, foi a revelaci n d-unha Galiza apenas cabida e pra m n a confirmaz n de que a nosa xeneraci n rebuldeira e brigada a nda a primeira, como se anunciaba fai anos nas r as compostel ns. Acar n dos problemas est ticos e do pensamento en xeral, contin an agriollados en n s, con eles, os problemas hum ns i en esto derradeiro tam n somos fideles noso xeito aos precursores. Cada conferencia t a foi unha obra de arte por como o dec as e pol-a fondura do teu pensamento, eu soio sinto que non houberes tido adem is do noso p brico o outro p brico que Buenos Aires poder a ofrecerche e que cic is pudesches vislumbrar nesa conferencia da Galer a Vel zquez. Pero pode que inconscientemente tiv semos a necesidade por esta vegada de terte pra n s soios³⁴.

Desta xuntanza xurde a idea de Garc a-Sabell de facer a xa citada monograf a sobre Seoane, que este, recibida a noticia por Del Riego, apres rase a comunicarlle a s a ledicia ao autor:

Nesta derradeira adi ntame a noticia que ti as de confirmarmos, que me encheu de ledicia e agradecemento, de que Galaxia publicar a unha monograf a feita por ti sobor da mi a pintura³⁵. Agrad zoche sinceramente esa nova proba do teu agarimo, sen outro est mulo que a vosa comprension, isolado, a maior ambicion que te o precisamente que a mi a obra sexa conosciada nesa, pois toda ela est feita e pensada pra Galiza dende unha cibdade, onde si ben atopei un crima propicio pra o desenrolo do meu arte e onde cada d a acrescentase o meu presertixio, non eisiste unha realidade cuia simpat a t ame engadado, nin est mulo sens bel alg n pra o que eu fago. Toda ela coma ti viches est feita de lembranzas, pensada con paix n na terra, cos desexos afervoados de voltar alg n d a pra atopar nela a mi a xustificacion defi itiva³⁶.

Despois da estancia de Fernandez del Riego, no ano 1954, a nda Seoane se dirixe xenerosamente a Garc a-Sabell defen-

---

34. Carta a Garc a-Sabell de 28 de setembro de 1953.

dendo a poes a de Lorenzo Varela:

Ti sabes coma vivimos laceirados pol-a lonxana sen m is conforto que o voso recordo. Calquer noticia vosa pra n s unha volta terra. Eiqu lembr monos dos d as que estivedes nesta, dos teus isitos, do novo retomo a ela, ao sesgo das t as verbas. Foron d as que non esqueceremos endexam is e que a nda pasando o tempo latexan connosco. Cont ntame fondamente que vos tivese gostado o meu novo lbum cas estampas en cores, que a Pi eiro e a ti vou a remitirvos na primeira oportunidade que te a por algunha persona que vaia a isa; en canto ao prezo pr govos non faledes. Por correo dif cil de remesar por tratarse de estampas en follas soltas. De calquera maneira farei o pos bel pra que o te ades, pr mi a ledicia, o m is pronto. Tam n estou satisfeito de que vos houberes gostado o libro de Varela. A min par cerme os seus poemas dos millores que se levan publicados na nosa l ngoa nos derradeiros anos. Agardo impaciente as vosas notas sobor diste libro e quixera que vos fix sedes eco dil na prensa de ah , que non deix sedes cair en silencio ista obra feita por el cun agarimo alumeado. El estima moito o teu xuicio e o de Pi eiro cuia amizade de mozo non esquece e do que se lembra a cot o. Pr govos fagades o que poidades por este libro, porque xusto e porque est feito con namoro e xenreira que coma, meu xuicio, se fan as millores obras de arte pol-o menos as millores obras de arte galego³⁷.

O laio persoal non falta, pero esta vez ntimo e secreto pois o poema que escribe non m is que un desafogo, un grito alongado contra das sistem ticas exclusi ns do sistema literario galego. Cando intu ndo este esquecemento, que confirma que a expulsi n do espazo que significou o exilio leva expulsi n tam n da historia, se atopa que nin Lorenzo Varela nin el figuran na n mina de poetas galegos³⁸, escribe o seu m is extenso poema, in dito, titulado No m s versos, Galicia, onde a s a amargura se tingue de irona e desazo:

---

35. Publ case, efectivamente, o mesmo ano 1954 co t tulo de Seoane, na editorial Galaxia.

Esc chame por ltima vez.
 Soy un hombre, madurado lejos, por violencia separado de ti,
 casi desconocido y ausente,
 para siempre apartado de tus caminos
 a quien desterraron una vez m s
 quienes hicieron el balance de tus hijos.
 Porque aun nacido de entra as gallegas
 no nac en tu suelo
 sino entre emigrantes, en una tierra lejana
 donde yacen, vivieron, viven, centenares de miles de tus
 hijos.
 Pero ellos, historiadores, profesores, redactores de notas biobi-
 bliogr ficas
 lo saben todo
 y no encontraron estampado en ning n registro
 de juzgado alguno ni en los libros parroquiales
 de ninguna iglesia gallega
 mi nombre estampado.
 Est n, eso s , nome e y apellidos de
 padre y madre y registro de boda
 pero en ninguna parte constancia del nacimiento de mi amor
 por ti.
 El nome del amor a ti, mi tierra de orixe
 no se estampa en los registros de nacimiento
 aunque, como es mi caso,
 venga de or xenes remotos.
 De aqueles que llevan su apellido
 hasta hace s lo dos generaciones en las monta as de Arza
 y de Lpez, un hidalgo solitario del Pedroso, del siglo XV,
 muerto en la conquista de Baeza,
 cuyos hijos, y los que siguieron su sangre

36. Carta a Garc a-Sabell de 12 de xaneiro de 1954.

37. Carta a Garc a-Sabell de 20 de outubro de 1954.

38. Esta reacci n po tica de Seoane est provocada, sobre todo, polo artigo de Landeira Irago no n mero extra que dedica cultura e literatu-
 ra galega a revista *Gnsula* no ano 1959. E tampouco figuran entre os poetas
 seleccionados por Ram n Gonz lez Alegre na s a antolox a publicada en
 1959 por Adonai s nin Lorenzo Varela, nin Lu s Seoane.

tanto hicieron por tu nombre,
 hasta mi madre, emigrante con mi padre,
 de quienes yo nac .
 Ger nimo Lpez el mozo, capit n en M xico,
 fundador de tu casa de Budi o,
 nieto de aquel otro Lpez,
 ya no soy de tu sangre ni de tu tierra.
 T , aquel Seoane que fund la casa de Fruzo, en el siglo XVII,
 de quien nacieron tantos hombres de iglesia, hidalgos y labrado-
 res,
 aquel alto grandote ciego de quien mi padre fue el lazarillo,
 y tantos ricos labradores,
 yo no soy de esa tierra.
 As lo dijeron unos serios profesores que se
 atienden a la letra de los registros de los juzgados y de las parro-
 quias.
 No, no soy de tu suelo.
 Pertenezco, ellos lo deciden, a otra tierra.

A partir de 1960 Seoane viaxar con regularidade a Galicia
 aproveitando, paseni a e cautelosamente, as exposici ns que
 fai por Europa nun primeiro momento e por Espa a posterior-
 mente. Estas viaxes van supor unha lenta pero imparabile inte-
 graci n que, se ben non chegar a consumarse nunca, fan que
 o seu discurso se refuxie na evasi n, que non deixa de ser, se-
 gundo sinala Michael Ugarte, un dos indicadores finais do dis-

39. Carta a D az Pardo datada o 12 de decembro de 1956.

40. Carta a Diaz Pardo de 31 de agosto de 1968.

41. Lembremos que en xaneiro de 1971 comeza a s a colaboraci n se-
 manal no xornal *La Voz de Galicia*, coa secci n *Figuraci ns* , que se man-
 t n ata 1977, data que Seoane abandona as s as colaboraci ns en solida-
 riedade pola destituci n como director do seu amigo Pillado Rivadulla.

42. Unha biblioteca forxada, maiormente, despois dos anos 1950. As
 causas haber que buscalas no escaso poder adquisitivo que tiveron Maru-
 xa e Lu s ata ese momento, no que empeza moi lentamente a despegar
 como artista, e tam n nas esperanzas que os nosos transterrados ti an
 depositadas no final da guerra europea. Cando comprobamos que non era po-

curso moral do exilio. Por veces entra nunha especie de trnsi-
to m stico transportado nas lendas de Galicia:

Al llegar a Galicia uno se olvida del mundo. Nada tiene fecha de origen, tanto el calzado de las campesinas actuales como el d lmen, o el collar de oro que fue, seguramente, de un rey de clan y que acaban de excavar. Me gusta mucho este mar y este viento, el viento que en Coru a acompa a las invasiones desde la prehistoria, los fenicios que buscaban las islas Casit rides en busca del esta o, las legiones romanas, de hecho galas, que lo enfrentaban invadiendo por tierra, los vikingos, los normandos, los ingleses...

dille a Alberto Girri en 1971 desde A Coru a.

E non falta, en carta dirixida ao mesmo interlocutor en xu o de 1973 esta especie de laissez faire afastado do seu discurso ex li-
co combativo:

Pero la gente que tiene menos de cuarenta aos, queramos o no, nos guste o no, piensa de un modo distinto a nosotros y tampoco se trata de pasar la vida adapt ndose al pensamiento de los m s j venes. T y yo, y los de nuestra generaci n, tenemos una obra que estamos realizando en la medida que podemos y esto es lo que cuenta. Creo que es a mi edad cuando el pintor, el escritor, etc., se encierra en una torre de marfil y s lo trabaja, se ocupa de su trabajo y de lo r pido que pasa el tiempo. Si tiene suerte puede no tener una torre sino varias torres como Picasso, llev ando de una a otra su soledad, su trabajo y su insatisfacci n.

Pero Seoane a nda petar nunha ltima porta na procura de integraci n no canon art stico galego, na da Academia Galega, pero ser sorprendido pola morte cando a estaba a punto de traspasala.

RESPOSTA

DO EXCELENTESIMO SE OR DON
XES S ALONSO MONTERO

Excelentísimo señor Presidente da Real Academia Galega; benqueridos e benqueridas colegas de Corporación; excelentísimo señor Alcalde de Rianxo, don Pedro Piñeiro Hermida; veciños e veciñas deste ilustre Concello, miñas donas e meus señores:

Teño a honra de agradecer, neste acto, o ingreso, como membro numerario da Real Academia Galega, de don Xosé Luís Axeitos Agrelo: do profesor e do investigador Axeitos Agrelo. Esta honra, que me encherá de ledicia merecer, implica a obriga, pola miña parte, de facer unha incursión na biografía intelectual do novo académico, incursión da que eu debera regresar coas noticias precisas que expoñan diante de vostedes o seu perfil cultural e o seu curriculum no eido dos estudos literarios.

* * *

Se houbera que sinalar unha faceta intelectual do profesor Axeitos, calquera estudoso das nosas letras sinalaría, e subliñar a, a súa condición de investigador e editor das páxinas literarias dos nosos exiliados republicanos, un dos capítulos máis gloriosos do discurso intelectual e literario galegos. Cómpre advertir, non obstante, que a obra do profesor Axeitos, como estudoso do feito literario galego, abrangue outras parcelas, aínda que o investigador privilexie, con frecuencia, as Letras galegas do exilio republicano. Eu tratarei de asomarme, tamén, a estas outras investigacións, e fareino, cando Clóas o aconselle, relacionando a bibliografía do novo académico coa

s a persoal biográfica.

Porque sempre temos en conta, mi as donas e meus seres, que Xos Lu s Axeitos non se estreou, como estudoso, debuzándose sobre as p xinas de Castela ou Rafael Dieste. De feito, o seu primeiro traballo de entidade versou sobre a figura do padre Sarmiento, concretamente sobre as coplas galegas. O traballo, presentado na Universidade de Salamanca como Memoria de Licenciatura en 1977 (hai 32 anos), foi dirixido polo profesor Jos Luis Pensado Tom . Na Facultade salmantina de Filosofía e Letras, Xos Lu s Axeitos non s asistiu s clases de Lingüística Románica do profesor Pensado sen n que recibiu deste ilustre investigador orientacións constantes en non poucos temas da Lingüística galega, especialmente os relacionados coa xigantesca figura do padre Sarmiento. De a s a tese de licenciatura e de a un dos seus primeiros traballos nunha revista académica: Las coplas gallegas del padre Sarmiento: un supuesto continuador (Verba 5, 1978). Hai que recoecer que a cuestión era unha migui a ousada para quen se estreaba como investigador. Tres anos antes, un excelente samientólogo, o profesor Xos Filgueira Valverde, publicara en Cuadernos de Estudios Gallegos, 107 coplas novas, corpus que completar a o cantigueiro sarmentiano das 1.200 coecidas. Xos Lu s Axeitos, pese auctoritas de don Xos Filgueira, non concorda, e aduce razóns convincentes para non atribuír esas 107 coplas pluma do ilustre frade bieito. Investigadores recentes, como Ramón Mari o Paz, danlle a razón aos argumentos apuntados polo profesor Axeitos en 1978.

Este primeiro labor sarmentiano culminará en 1982 coa edición anotada de As coplas galegas do padre Sarmiento, volume reeditado hai dous anos.

Non era doado pasar pola ctedra salmantina do profesor Pensado Tom e subtraerse s a paixón sarmentiana. Pero hai m is. Xos Lu s Axeitos, que, en xuño de 1964, finaliza, en Santiago, os estudos com ns na Facultade de Filosofía e Letras, cando decide matricularse na especialidade de Filoloxía Románica, opta pola Universidade de Salamanca pola circunstancia de

que nela docente un profesor de Negreira, xa daquela o mellor coecedor das ideas lingüísticas de Mart n Sarmiento.

Como ben sabido, o profesor Pensado non s se debrozou sobre a inxente e orixinal obra filolóxica do padre Sarmiento, sen n que se asomou s p xinas doutros ilustrados, sobre todo s do padre Sobreira, outro beneditino que est , se ben a notable distancia de Sarmiento, entre os pioneiros da Lingüística galega. Xa en 1983, o profesor Pensado Tom e Xos Lu s Axeitos o mestre e o discipulo editan as Cartas do padre Sobreira a Gomez de Ortega e Cornide. Sobre Jos Cornide, ilustrado non alleo Lexicografía galega, o profesor Axeitos publicou anos despois, en 1997, a Descripción circunstanciada de la costa de Galicia, y raya por donde confina con el inmediato reino de Portugal.

Nun destes ilustrados, o padre Sarmiento, atopou Xos Lu s Axeitos, nos seus anos mozos de estudante salmantino, algo m is ca erudición lingüística sobre o noso país. Impónse aquí reproducir unha das primeiras secuencias do discurso que nos acaba de ofrecer: De certo, non cheguei a ver reflectido culturalmente o meu mundo aldeán ata que, al por volta de 1965, comecei a ler en Salamanca, guiado pola sabedoría do profesor don Xos Lu s Pensado, algunhas p xinas do padre Sarmiento . As pois, Mart n Sarmiento, o sabio Sarmiento, non s alecciona a Xos Lu s Axeitos, nos seus anos mozos, como fil logo sen n tam n como cidadán.

* * *

Hai unha figura do noso Rexurdimento que o profesor Axeitos v n dedicando, desde hai varios anos, non poucas horas de paciencia e dilixencia como investigador: a figura esencial de don Manuel Murguía. Na relación epistolar do noso pol grafo con centos de escritores est n, en gran parte, os datos, as pistas e as claves para entendemos o tecido espiritual da Renascenza cultural de Galicia e tam n a s a intrahistoria. Lánse con atención as 546 Cartas a Murguía. Publicadas o ano pasado co patrocinio

económico da Fundación Pedro Barri de la Maza, trátase do primeiro volume (546 páxinas) dunha serie que ofrecerá as mis de 1.600 cartas que recibiu don Manuel ao longo de 68 anos (1855-1923) e que hoxe custodia a nosa Academia. Non é a primeira vez que afirmo que, cando se publique a totalidade deste caudaloso corpus epistolar, o noso coleccionista e a nosa interpretación do Rexurdimento vai ser, aquel moito máis rico, e esta máis intelixente. Sabendo ben, xa hoxe, os profesores Xos Lu s Axeitos e Xos Ramón Barreiro Fernández, responsables da edición citada e que non tardarán cónstame en ofrecernos o resto do epistolario. Obra destes dous investigadores o libro que no ano 2000 titularon Manuel Murguía. Vida e obra, hoxe por hoxe o mellor estudo de conxunto sobre o noso gran polígrafo do Rexurdimento, un polígrafo cónmpre recolección unha vez máis no que destaca, dun xeito especial, a súa condición de historiador, a condición quero pensar que máis atrae ao profesor Barreiro Fernández. Pero Murguía estivo vencellado, intensamente, Literatura, como creador e como estudoso de escritores, faceta esta na que nos deixou un libro extraordinario: ese devocionario de semblanzas que titulou Los precursores. Por outra parte, Murguía, exerza como historiador ou como crítico literario, como xornalista ou como autor de discursos, case sempre, escritor, ou sexa, autor de páxinas con calidade de páxina. Por conseguinte, a conxunción dun historiador, o profesor Barreiro Fernández, e dun investigador literario, o profesor Axeitos, no estudo dun escritor das características de Murguía, está chamada a depararnos os mellores froitos.

* * *

Xos Lu s Axeitos, nos seus anos de aprendizaxe, forxouse no día logo dos ilustrados do século XVIII, especialmente no día logo cun precursor da conciencia galega, unha voz xa prefundacional. Voz fundacional, enciclopédica e intensa, a de don Manuel Murguía, polígrafo máis dunha vez aguillado por Sarmiento, a quen estudou e editou, moi consciente da súa im-

portancia prefundacional e alentadora. Por conseguinte, o investigador que vai de Sarmiento a Murguía transita un camiño histórico. Xa en Murguía, Xos Lu s Axeitos debe zarse sobre o seu inxente epistolario, fonte na que ter que beber os eruditos que queiran completar, nas súas liñas máis íntimas e sutís, o mapa do Rexurdimento. O profesor Axeitos, tan familiarizado coas coordenadas do período prefundacional, instálase de cheo nos temas e nos problemas da nosa Renascenza do século XIX, o período fundacional.

Xos Lu s Axeitos, para algúns, case exclusivamente, un estudoso das Letras Galegas do século XX: os exiliados republicanos, por unha parte, e Manuel Antonio e as vangardas, por outra. As súas palabras precedentes intentan sinalar que o investigador vinda das raíces, vinda dos precursores e das voces constitutivas: do feito lingüístico e literario da Ilustración (as voces prefundacionais) e do feito literario e intelectual do Rexurdimento (as voces constitutivas ou fundacionais, unha delas, a de Lamas Carvajal, que non citei no seu momento).

Se así, parece que hai, na biografía de Xos Lu s Axeitos como investigador, unha lagoa: o estudoso pasa de 1900 (ou arredor) ás proximidades de 1930, datas nas que Rafael Diez e Manuel Antonio publican os seus mellores títulos na nosa lingua. Non se interesa o profesor Axeitos polo grupo ou xeración anterior, o da revista N s, tan decisivo na constitución do discurso literario galego? Sábese que Xos Lu s Axeitos, pola súa condición de rianxeiro ou pola de exiliado (ou por ambas as dúas) ten feito interesantes incursións na obra dun persoeiro fundamental do grupo N s, na de Castelao. Sendo certo que a atención do profesor Axeitos está centrada, en moitos momentos da súa biografía de estudoso, no exilio (e tamén na vangarda), non é menos certo que este especialista da modernidade e da diáspora do século XX sabe ben de onde veñen os desterrados e os vangardistas: dun xeito ou doutro, veñen de Sarmiento, de Rosalía, de Murguía, de Cabanillas, de Castelao, de Risco... Nesas fontes, dalgunha maneira, bebendo, a nada que nalgún caso, como no de Manuel Antonio, sexa para arrepor-

erse.

As pois, Xos Lu s Axeitos, como especialista do século XX (de dous grandes capítulos deste século: a vanguarda e os exiliados), mery llase nas coordenadas literarias dese século e deses capítulos a partir do coecemento dos temas e dos problemas literarios precedentes: dos mestres próximos (o grupo N s) aos mestres dos mestres e aos precursores (Rexurdimento e Ilustración). Esta visión global e evolutiva de toda a literatura galega moderna converte ao profesor Axeitos, como especialista en determinados capítulos da nosa literatura contemporánea, en especialista con perspectiva, con ampla perspectiva.

* * *

Como ve en de or, se oras e se ores, o novo académico volve, unha vez máis, ao tema do exilio, e non poder a ser doutro xeito nun especialista das súas características nun discurso que un rianxeiro profire en Rianxo, patria de dous ilustres exiliados, Alfonso Daniel Rodríguez Castelao e Rafael Dieste Gonçalves. O un e o outro estiveron moi vencellados, cada un á maneira, no exilio de Buenos Aires, a Lu s Seoane, protagonista, como vimos de or, do discurso do novo académico. Pero antes de pronunciarme sobre esta documentada e conmovedora oración académica, imponse falar do seu autor como estudioso dos escritores galegos republicanos que, a partir do verán de 1936, viviron e produciron fura da Terra. Como estudioso deste capítulo das nosas Letras, o profesor Axeitos, en certos aspectos, o exiliado maior dentro e fura de Galicia. D xeno, hai pouco, nun artigo, e rep too hoxe con igual convencemento.

Arredor de 1990, Xos Lu s Axeitos está centrado na poesía de Manuel Antonio, atención que frutifica, en 1992, nunha rigorosa edición, e en 1993, nun estudo crítico. Pero xa nestas datas empeza a interesarse, intensamente desde os inicios, pola obra dos exiliados. De 1991 o seu primeiro traballo:

Di logo Rafael Dieste-María Zambrano. Nestes trece anos, de 1991 ata hoxe, o profesor Axeitos ten dedicado unha atención

moi especial a Dieste, pero en non pequena medida a outros exiliados, sobre todo a Lu s Seoane e Castelao. Hai outros nomes do noso exilio, algúns aparentemente menores, moi presentes na obra do novo académico.

A quen queira coecer, no esencial, os temas e os fervores de Xos Lu s Axeitos como exiliado, abndalle con debruzarse sobre as páxinas (336) do seu recente libro O exilio galego: un mapa de cicatrices (Edición do Castro, 2003). Nel acolle unha parte, súa parte, pero moi significativa, dos traballos que, desde 1991, vén publicando en revistas galegas moi recoecidas: Boletín Galego de Literatura, A Trabe de Ouro, Grial, Citania... Tamén acolle estudos antes publicados ou lidos en Xornadas ou Congresos do exilio.

Consta o libro que nos ocupa de tres grandes capítulos, que me van permitir caracterizar axeitadamente penso as facetas esenciais do noso exiliado. Titúlase o primeiro Literatura testemuñal. Epistolarios e autobiográficas. O capítulo máis conmovedor, e conmovedor porque nel o investigador Xos Lu s Axeitos ofrece cenos fragmentos antolóxicos de cartas nas que os desterrados confesan, a destinatarios idénticos, angustias, esperanzas, proxectos e, ás veces, soños. O profesor Axeitos coece, como ninguén no mundo, o epistolario Rafael Dieste e o epistolario Lu s Seoane, dous fondos documentais que son unha crónica íntima e rigorosamente sincera do drama e da grandeza do exilio. Dous fondos cumpre aclarar por dígnos en páxinas de alto valor literario. Hai anos que Axeitos publicou, nun groso volume, 576 cartas de Rafael Dieste, algunhas das cales ten glosado en varios traballos seus, e hai anos que transcribiu, clasificou e anotou varios centos de cartas a Lu s Seoane, labor que realizou, con rigor e amor, no domicilio de dona María Elvira Fernández López, viúva do noso marxistral artista e escritor. É mozo que, por razóns que algúns non entendemos, a Fundación Lu s Seoane non te a publicado un corpus textual tan rico, riqueza que as anotacións de Axeitos por min recoecidas glosan e ilustran. É mozo que a comunidade intelectual galega e a non galega te a que renunciar, non sabemos por canto tempo, a este valiosísimo teste-

mu o literario. Cando Luis Seoane escribe ou cando a Luis Seoane lle escriben persoas de calidade, un ten a evidencia de que o seu nome un emblema de dignidade e unha bandeira de compromiso intelectual. Estas son as bandeiras e os emblemas que Axeitos vai desenvolvendo e glosando na epistolografía dos nosos exiliados.

O segundo gran capítulo do volume titúlase O mundo da edición. Revistas e artes gráficas, capítulo protagonizado, entre outros, por Castelao, Seoane e algunhas publicacións da editorial parisina Ruedo Ibérico. Tócase en conta que os dous escritores citados foron artistas plásticos e que foron autores de libros onde, ás veces, non sabemos se o debuxo ilustra o texto literario ou o texto literario ilustra o debuxo. Pensese, moi especialmente, no volume Cousas, de Castelao. Pero as artes gráficas, nestes autores e en revistas por eles orientadas, engaden riqueza, non sempre adxectiva, aos textos. A relación do libro coas artes gráficas: velaquí un tema no que o noso académico especialista. Ninguén, entre nós, me é lexitimamente interesado nel.

Titúlase o terceiro capítulo Rafael Dieste, Lorenzo Varela e Carlos Gurmández, tres personalidades ás que o profesor Axeitos ten dedicado páxinas indispensables.

Pero libros como o que estamos a comentar as manse a temas e autores non consignados nos epígrafes citados. Penso, nesta ocasión, en dous importantes intelectuais do noso exilio: o médico Antonio Baltar e o pedagogo Xosé Otero Espasandín, intelectuais aos que, noutras ocasións, Axeitos dedicou especial atención e ánda que esas páxinas non se recollen neste volume. Cíntame, por outra parte, que, neste momento, o profesor Axeitos entregou Biblioteca do Exilio un grosso volume con textos de Otero Espasandín, volume que, cando se publique, far xustiza obra deste polifacético escritor que deixar, ipso facto, de ser unha figura menor.

Sabido que algúns dos escritores galegos estudados, como Dieste, Lorenzo Varela e o propio Otero Espasandín, participaron nas Misións Pedagóxicas, aquela experiencia educati-

va da República que foi, no seu tempo, audaz e eficaz, e, en canto aos contidos e ás actitudes, aldraxada e boicoteada pola Dereita que no 36 se alzou, tamén, contra as Misións Pedagóxicas. Figura central desta experiencia foi Rafael Dieste, aquel espírito bondadoso, delicado, sagaz e culto, incapaz de espantar unha bolboreta por non quebrar a harmonía estética do mundo. Resulta, pois, que a Guerra Civil perpetrouse tamén, e dun xeito especial, contra Rafael Dieste, aquel espírito delicado, culto e inocente. Na obra dita e indita do profesor Axeitos abundan as páxinas dedicadas a Dieste e ás Misións Pedagóxicas. Non podía ser doutra maneira.

Debo aclarar que unha boa parte dos escritores examinados pola lupa devota do profesor Axeitos, con Rafael Dieste á cabeza, tiveron relación persoal con intelectuais extragalegos, pois todos eles, cando coincidiron no Madrid da Segunda República, sen esqueceren as súas raíces, sentáronse dentro do proxecto cívico e cultural español alentado, desde 1931, polos políticos republicanos non dereitistas. Significativo que, na bibliografía do noso exiliado, o seu primeiro traballo, de 1991, se titule Diálogo Rafael Dieste-María Zambrano.

Se temos en conta que a obra literaria dos exiliados que vimos citando bilingüe (salvo o caso, en certo modo, de Castelao), cal debe ser a actitude do estudoso? O profesor Axeitos non secciona a obra de Dieste, nin a de Lorenzo Varela, nin a de Otero Espasandín. Fillos de tales ou cales circunstancias as xeográficas tamén e influídas por tales ou cales ideas, o investigador debe descubrir o porqué dun idioma ou doutro, e, en todo momento, explicar a circunstancia e as razóns da elección idiomática. O profesor Axeitos sabe moi ben que a biografía literaria dun escritor á súa bibliografía total: as súas Obras completas.

* * *

hora xa de asomarmos ao discurso do novo académico cuxo tema, nel, non nos sorprende: de novo, o tema do exilio,

centrado, nesta ocasión, na figura de Luís Seoane. O intelectual máis importante e incitador da diáspora galega entre 1950 (o ano da morte de Castelao) e 1975 (o ano da morte do Faraón, como el lle chamou, nun artigo maxistral, a Franco), Seoane, sobre o que se te en publicado bastantes libros (un deles, meu), aínda está a espera de novos estudos, tal a riqueza intelectual da súa polifacética obra, a exemplaridade moral da súa vida e a fidelidade, como votante nas eleccións do 16 de febreiro de 1936, causa republicana de Galicia. Neses futuros estudos haberá que examinar a fondo o que por esta causa e outras causas nobres fixo Seoane, na Arxentina, durante 40 anos: de 1936 a 1976.

Un deses estudos xa unha realidade: o discurso académico do profesor Axeitos que acabamos de or. En tan poucas páxinas, o autor fai unha intelixente e emotiva incursión na grandeza intelectual e moral de Seoane, pero tamén no drama que este exiliado, como artista e escritor, vive en moitos momentos da súa biografía de transterrado. Axeitos aduce textos moi elocuentes: cartas ditas e inditas e dous poemas, tamén inditos, moi reveladores dun dos dramas.

O drama primario do exilio, ou sexa, o de todo ser humano forzado a vivir fóra do país, que equivale a vivir fóra, forzada, da súa paisaxe e dos seus paisanos. Pero o ser humano Luís Seoane, que artista e escritor, sempre que pinta ou escribe faíno como ten confesado centos de veces pensando en Galicia. Así se expresa, por exemplo, nas cartas a Carlos Maside, cartas maxistrais a un interlocutor moral e político idóneo, razón pola cal, en parte, estas son cartas maxistrais. Nelas está moi presente o drama do artista que sabe que a súa obra non chega aos seus destinatarios máis lexítimos, a aqueles nos que está a pensar o intelectual cando escribe ou cando pinta. Galicia está lonxe, moi lonxe, separada por un inmenso océano, e por algo case sempre máis difícil de superar: o franquismo, as alfondegas políticas do rexime semifascista de Francisco Franco. Pero na Galicia do interior respiran, se ben con dificultade, unhas dúcias de homes aos que Seoane, nunha carta a Díaz Par-

do, chamou os irmáns do 36, entre eles, Ramón Pi eiro, Francisco Fernández del Riego, Domingo García-Sabell e Ricardo Carballo Calero.

Eles coecen, polo menos en parte, a obra do noso intelectual, que non sempre aplauden, cando non a ignoran. A Seoane déulle, moi especialmente, os silencios de Ramón Pi eiro, mentor sbeo ben o noso exiliado dos resistentes galeguistas, dos galeguistas do interior.

O que acontece, e Axeitos aduce textos moi ilustrativos, que Seoane pensa como un esquerdista e Pi eiro moi reticente co esquerdismo de Seoane, realmente filomarxista, aínda que Pi eiro non empregue esta terminoloxía. Ocasións hai en que Seoane, tamén incomprendido polos galeguistas de Buenos Aires, sente, como lacerante, a súa soledade de intelectual, de intelectual sempre fiel ao Partido Galeguista, pero de intelectual que, nun poema que exhuma moi oportunamente Axeitos, entende que o único problema de Galicia non é, s, o da lingua sen tamén o da súa miseria económica; de intelectual, por outra parte, que está disposto a recoecer o compromiso coa causa galega de guerrilleiros como Manuel Ponte, cantado por Lorenzo Varela, a quen el, en tantas ocasións, ten reivindicado, ante certos silencios de Galicia, como unha das nosas grandes voces políticas contemporáneas.

Pero o drama de Luís Seoane máis grave se pensamos que os irmáns do 36, aínda os máis achegados, tardaron máis de dez anos en estableceren relacións epistolares con el. Neses anos, Seoane, sempre en Galicia, viviu nunha orfandade case total.

* * *

Na oración académica do noso novo compañeiro fálase do discurso ex líco de Luís Seoane, do discurso ex líco en xeral, pero páxinas hai nas que o profesor Axeitos se centra nun aspecto deste discurso: que pensaba Seoane, desterrado político en Buenos Aires, da Academia, da Real Academia Galega, a institu-

ci n que hoxe nos convoca aqu ? Tam n por isto hai que felicitar ao novo colega: polo feito de ingresar na Academia cun discurso dedicado, en parte, a examinar a relaci n entre Seoane e a nosa instituci n. Sabido , por moitos, que Seoane non foi acad mico de n mero por unha raz n, administrativa, fundamental: porque ata pouco antes do seu pasamento (abril de 1979) resid a, oficialmente, en Buenos Aires, e os Estatutos da instituci n esix an a residencia en Galicia. Sabido , por alg ns, que os acad micos m is conscientes da val a de Seoane propo an ao ilustre intelectual para ocupar a primeira vacante que se producise, proposta que trunco a morte inesperada de quen acababa de instalarse, para todos os efectos, na cidade da Coru a. Meses antes, Seoane prometera ao presidente Domingo Garc a-Sabell que os seus libros de arte `2.411 volumes, centos deles de gran valor, mesmo econ mico! ser an doados Biblioteca da Academia, doaz n que materializou a s a vi va, Mar a Elvira Fern ndez L pez, alg n tempo despois.

Foi esa a ocasi n escolleita polo presidente don Domingo Garc a-Sabell para po er nas mans da vi va do grande intelectual, nun xesto tan c lido como pouco regulamentario, a medalla acad mica que lle corresponder a, no seu d a, a Lu s Seoane. Hoxe sabemos por Xos Lu s Axeitos que Seoane, pouco antes do seu falecemento, estaba a redactar o seu discurso de ingreso na Academia para lelo cando as circunstancias o requirisen. As llo comunicou dona Mar a Elvira, a vi va do artista, ao noso novo compa eiro, tal como este relata no inicio da s a oraci n acad mica, quen, transcrita esta confesi n, reproduce a primeira p xina do in dito discurso. Versa, como lembrar n vostedes, sobre Carlos Maside, sen d bida, para Lu s Seoane, o m is irm n dos irm ns do 36 . Non sei se Xos Lu s Axeitos co ece outras p xinas desta peza in dita, tan valiosa polo autor e polo tema. En calquera caso, esa primeira p xina sorpr ndenos con datos nunca aducidos polo autor nin por ningu n : que os estudantes da FUE, da s a poca, foron os primeiros en organizaren clases para analfabetos, labor que se realizou na Facultade de Dereito. Nesa p xina menciona Seoane algo que est presente en moitos escritos de

Seoane: que as ideas verdadeiramente progresistas de estudantes e intelectuais onde encontran o eco axeitado nas clases populares se estas est n organizadas (sindicatos obreiros, sociedades agrarias, etc.).

Volvamos aos anos porte os de Lu s Seoane e s cartas (concretamente a Isaac D az Pardo) nas que o ilustre exiliado fala da Real Academia Galega. Xos Lu s Axeitos reproduce senllos par grafos de d as: unha do 12 de decembro de 1956 e outra do 31 de agosto de 1968.

Na primeira estampa esta consideraci n: Non falemos da Academia, que a nda nos fai rir co reparto que fixo de t doos correspondentes en Buenos Aires... Fosen os que fosen os designados, na capital arxentina, como acad micos correspondentes, est claro que ning n deles ti a os merecementos intelectuais do propio Seoane, que, por certo, non fala, na carta, en nome propio. Pero somos n s, a nda tantos anos despois, os que podemos falar por el. Daquela, ano 1956, xa publicara Seoane dous poemarios, un dos cales, Fardel de eisilado, de 1952, constit e, en realidade, o inicio, na Posguerra, da poesa civil en lingua galega. Pero m is al destes dous important simos volumes de poesa, m is al da revista Galicia Emigrante (fundada en 1954), est o seu labor de editor e reeditor de libros galegos, labor merc ao cal Lu s Seoane realizou unha especie de milagre bibliogrfico: evitou que no discurso literario impreso, entre 1936 e 1950, se producise unha fractura. Anos despois, xa na editorial Citania, promoveu e acolleu o discurso progresista en galego, publicando libros prohibidos na Espa a de Franco (A esmorga, de Eduardo Blanco Amor) ou libros prohibidos naquela triste Espa a (como Non agardei por ningu n, de Ram n de Valenzuela).

Pois ben, este intelectual, que, como intelectual galego, en certos aspectos, est a anos luz dos mellores, en 1968 xa non se recata e denuncia en privado: Acept ser acad mico de n mero en la Academia Nacional de Bellas Artes de aqu . Lo hice pensando en Galicia, en la Academia Gallega, en donde jam s fui propuesto para correspondiente, como tampoco Espasand n, Baltar, Varela y Cuadrado, y, en cambio, lo son Valen-

tin Fern ndez, Est vez y Molinari . Acerta Xos Lus Axeitos cando, na glosa destas li as, fai referencia ao feito de que na Academia xa son numerarios alg ns dos im ns do 36 (Pi ei-ro, Carballo Calero, Fern ndez del Riego...) que, tendo na instituci n influencia dabondo, parecen ignorar ou desestimar a obra de escritores como Xos Otero Espasand n, Lorenzo Varela, Antonio Baltar e Arturo Cuadrado. Desde o ano 1960 era presidente da Academia don Sebasti n Mart nez-Risco, cidad n non reticente ao labor destes exiliados; non as , quizais, don Manuel Cas s, presidente da instituci n nas datas da primeira carta, a de 1956.

Esta reacci n proba que Seoane tivo sempre, nos anos do exilio, unha idea favorable da Academia: quizais non a xulgaba moi importante nos primeiros anos da Posguerra pero admit a que nela, a nda en tempos tan escuros e tan pouco activos, quedaba algo do esp rito de Curros Enr quez, de Murgu a, de Pondal, de Ram n Cabanillas, de Lugo s Freire... Xa en tempos posteriores, cando est constitu da, en boa parte, polos im ns do 36 , percibe como aldraxe ao seu xigantesco e heroico labor no exilio, que os seus vellos camaradas non lle concedan esa migalla de gloria, a gloria que cre merecer como cidad n de cultura comprometido cunha causa que sempre estivo presente, nalgunha medida, na Academia, incluso nos seus peores momentos e cando a rex an homes menos id neos. A Seoane par celle un agravo moi grande que a Academia de Otero Pedrayo, Ram n Pi ei-ro e Fern ndez el Riego, premie, co diploma de acad mico correspondente, a homes como Valent n Fern ndez, a quen, noutra carta (non citada nesta ocasi n por Axeitos) chama, camale n pol tico e g nster (14-X-1969).

No discurso de Xos Lus Axeitos hai elocuentes citas de Seoane nas que este se queixa de que os vellos camaradas de Galicia s consideren, como interlocutores v lidos, en Buenos Aires, a galeguistas da m is res siga dereita, elud ndoo a el e aos contertulios do emblem tico Caf Tortoni, dicir, a Arturo Cuadrado, a Otero Espasand n, a Antonio Baltar e a Lorenzo Varela. Axeitos sabe moi ben que ese grupo era tildado, nos cen -

culos da dereita galeguista, como un grupo de comunistas, a idea que compart an, m is ou menos, en Galicia, alg ns dos irm ns do 36 (en realidade, militante comunista s era Lorenzo Varela).

Por conseguinte, Lus Seoane, desterrado en Buenos Aires pola dura lei franquista, non poucas veces viviu e traballou, en Buenos Aires, desterrado da comunidade galeguista dos ben pensantes, ao mesmo tempo que era incomprendido, cando non reprimido, en Galicia, polos vellos camaradas da Rep blica. Dobre ou triplo exilio, pois, s veces, o deste intelectual galeguista tan fiel aos ideais do 16 de febreiro e do 28 de xu o de 1936.

* * *

Nos discurso de ingreso da nosa Academia (e de moitas outras), a preceptiva non escrita do x nero imponlle ao novo membro da instituci n facer a semblanza intelectual do acad mico cuxa vacante vai ocupar. Nesta sesi n a semblanza , tam n, unha gabanza. Non pod a ser doutro xeito trat ndose da personalidade de don Domingo Garc a-Sabell: a personalidade do m dico, do ensa sta, do tradutor de importantes pensadores e do conferenciante acad mico, x nero que cultivou con brillantez e precisa erudici n. Deixounos don Domingo o 5 de agosto de 2003, cando a cumprir 94 anos de idade. Polifac tico como Roberto N voa Santos e como Juan Rof Carballo, interesouse tam n polas artes pl sticas e a est n as s as esclarecedoras p xinas sobre Picasso e Van Gogh, entre outras dedicadas a grandes pintores. Dos artistas galegos interesoulle dun xeito especial a pl stica de Lus Seoane, sobre a que publicou d as monograf as, unha en 1954 e outra en 1965. Que, polo imperativo das leis acad micas, Garc a-Sabell te a que estar presente no discurso de ingreso do profesor Axeitos, conf relle ao discurso un valor especial pois Garc a-Sabell foi, ademais de estudoso, amigo de Seoane e compa eiro de loitas universitarias nos anos da FUE en que combat an a ditadura de Primo de Rivera e a men-

dadidade do rei Alfonso XIII.

No discurso do profesor Axeitos, pero f ra da gabanza preceptiva, figura o nome de Garc a-Sabell nunhas p xinas moi importantes, aquelas en que se conta o reencontro dos dous amigos, en Buenos Aires, no ano 1953, reencontro que frutifica, ao ano seguinte, na monograf a do antigo estudante de Medicina sobre a pintura do antigo estudante de Dereito. Para o Seoane tantas veces silenciado ou non comprendido en Galicia, o traballo de Garc a-Sabell ncheo de ledicia ntima. Non hai ret rica na carta que lle env a desde a Arxentina o 9 de febreiro de 1955:

Te o a sensaci n de que polo teu estudo at pome xa para sempre na Terra e que fico pra sempre convosco . Estas palabras c - taas, moi oportunamente, Xos Lu s Axeitos, co que te o falado, en varias ocasi ns, do que significou para Seoane este reco e - cimento de Garc a-Sabell, da pluma culta e sagaz de Garc a-Sabell. Eu tam n agardo do novo acad mico, e non fago ret rica, que acometa a edici n e o estudo do epistolario Seoane/Garc a-Sabell, un epistolario polo que eu devezoo hai moito tempo. Sen d bida, nesas p xinas, haber discrepancias en temas art sticos e, sobre todo, en cuesti ns ideol xicas, en cuesti ns pol ticas, pois nos ltimos anos Seoane, fiel aos vellos principios, manti a posturas diferentes das dalg ns vellos camaradas. Rep rese, mi - as donas e meus se ores, na important sima revelaci n que fai Xos Lu s Axeitos ao final da s a alocuci n refer ndose a Lu s Seoane: Pouco antes, en 1977, non aceptou o nomeamento de Senador Real alegando que era republicano . Aceptouno Garc a-Sabell como o aceptou Camilo Jos Cela, gran escritor de lamentable biograf a civil. Eu supo o, non obstante, que no epistolario Seoane/Garc a-Sabell ten que haber a expresi n dunha fonda e mutua amizade, e, no caso das cartas do artista exiliado, unha non menos fonda gratitude pola monograf a do sutil ensa sta compostel n, monograf a que foi decisiva, no nimo e nos proxectos do pintor desterrado, a partir de 1954. Gratitude e amizade eternas, supo o, pois o episodio de 1977, non emprou a relaci n. O un e o outro, al nos seus anos mozos, dentro e f ra das aulas, contribun, coas s as inqedanzas republicanas, a

destronaren a quen, desde 1923, era un rei fel n, o infame Alfonso XIII. Pero, en 1977, nin o actual Rei de Espaa os separou.

Eu agardo e devezoo por este epistolario porque nel, sen d bida, atoparemos as claves ntimas desta amizade, amizade polo que sei nunca esmorecida nin sequera nos momentos en que Ram n Pi eiro, o grande amigo de Garc a-Sabell, polemizaba, s veces en termos acedos, con Lu s Seoane; tampouco esmoreceu nas datas en que o grupo da editorial Galaxia (Garc a-Sabell, un deles) non lle abriu as portas (ao parecer por filocomunista) ao doutor Antonio Baltar, u a e carne de Lu s Seoane, na Arxentina, desde os tempos da Guerra Civil. Xos Lu s Axeitos, tam n especialista, o m ximo, na epistolograf a dos nosos exiliados, ten que ofrecernos, canto antes, este traballo.

* * *

Xa aqu , e como apartado final da mi a resposta, pido licenza ao protagonista deste acto acad mico, ao propio profesor Xos Lu s Axeitos, para achegarme a algunhas dimensi ns da s a biograf a que te en ntima relaci n coa s a bibliograf a, ou dito de maneira m is sinxela pero non menos acad mica: achegarme a facetas da s a vida que te en fonda relaci n coa s a obra de investigador.

Eu sei ben que un pode nacer en berce honrado e, xa adulto, ser un canalla, como sei que hai quen nace nun fogar moi pobre e, pasados os anos, se se fixo rico, ser irmisericorde cos de abaixo. Tam n sabemos que un pode nacer en Compostela, a cen metros do P rtico da Gloria, e non visitar aquelas figuras de pedra artisticamente venerables. Mesmo sabemos que pode haber persoas nadas en Rianxo, que pasen todos os d as pola R a d Abaixo, e non se interesen pola obra nin pola vida de Manuel Antonio, de Castelao ou de Rafael Dieste. E xa que falamos de Rianxo e da r a d Abaixo, r a que berce de tres dos m is importantes escritores do noso pa s, non moi dif cil imaxinar que, nos anos do primeiro franquismo, foi transitada, centos de

veces, por fillas e fillos desta privilexiada vila sen que algunhas desas persoas (quizais moitas) preguntasen a razón de que das desas casas, a de Dieste e a de Castelao, estivesen pechadas para os seus lexítimos donos.

Por esta razón transitou de neno e de adolescente, antes de 1960, centos de veces, un rapaz de Asados nado en 1945 e a quen parentes e veciños, se non estou trabucado, chamaban e chaman Luís.

Non naceu en berce dourado, e durante anos e anos, a figura do pai, emigrante no mar, moi poucas veces está presente na casa humilde e honrada. Ao rapaz, como a quen vos fala, xa lle tiraban as Letras. Non estudar, pois, para avogado, nin para farmacéutico nin para médico, que o que queren, na comarca, para os seus fillos, case todos os pais, empezando por don Mariano Rodríguez Dios, quen, hai cen anos, decidiu que o seu único fillo varón, Daniel, cursase en Santiago a carreira de Medicina.

O rapaz, cando transita pola Rúa d'Abaixo daquela denominada co pseudónimo Jos Calvo Sotelo, afirmase na situación de estudante de Letras, de estudante que ten, como primeira obriga, a de estudar a Dieste, a Castelao e a Manuel Antonio, esa especie de chuvia do ceo que caeu, sobre Rianxo, nun territorio de só 200 metros, hai varias décadas. O rapaz, xa antes do seu ingreso na Universidade, sabe versos de Manuel Antonio, co eco algúns contos de Dieste e de, con fruíción, en libros emprestados, pexinas de Cousas e de Retrincos. Estamos, quizais, no ano 1958 ou no 1959, e nesas datas, transite ou non o rapaz pola Rúa d'Abaixo como lle chamaban os vellos e os resistentes ten noticia vaga noticia, inquietante noticia de que dous dos autores patrios, desde 1936, nunca se quentaron no lume dos seus fogares. Un, o autor de Cousas, xa morrera, e o outro, Rafael Dieste, seica era profesor de Literatura nunha importante Universidade de alonxe. Creo que o rapaz deste noso verídico relato non tardou en ver, en ver pasar pola Rúa d'Abaixo, a don Rafael. Foi en 1962 ou en 1963, xa o noso protagonista na Universidade ou

nas portas. Aquel home respiraba bondade, cultura, delicadeza e, quizais, un puntico de inocencia, pero aquel home, de tan resplandecentes virtudes, era, en certo modo, un estranxeiro na súa patria, agora que, fisicamente, podía visitar a súa vila natal.

O protagonista do noso relato, mozote aínda, asistiu en Asados, no ano 1960, á primeira representación da Afiestra Baldeira, mentres os vellos, que trataran ao autor antes da guerra, falaban del, sempre en voz moi baixa, con admiración. Menos mozote, en 1963, un mariño de Rianxo amigo truxolle de Buenos Aires un exemplar da primeira edición completa de Sempre en Galiza, que o protagonista desta historia recibe con emoción clandestina. (Fago un inciso: o portador do libro de Castelao, Xos García Villanova, emigrante de ida e volta, trouxo non poucos libros clandestinos a varias persoas de Rianxo e doutros lugares). Clandestina, en certo modo, fora a emoción de 1960 cando asistiu á representación da Afiestra Baldeira, quizais a primeira peza de teatro que el presenciou dita na lingua que, en Asados, falaban as xentes do comón.

Por unha curiosidade do destino, aínda hoxe, nun muro de Asados se conserva unha pintada rudimentaria pero bastante lexible: Vota Castelao. O mozo do noso relato xa o viu a vellos mariños da rúa que se trataba do noso Castelao, que saíu deputado, polo glorioso Frente Popular, nas eleccións de febreiro de 1936. Luís hoxe o profesor Xos Luís Axeitos Agrelo viu o ndo estas e outras cousas da vida desde hai anos, sempre en voz baixa, se ben cada vez menos baixa. Moito an-

INDICE

DISCURSO DO ILUSTRESIMO SE OR DON XOS LUES AXEITOS AGRELO.....	9
RESPOSTA DO EXCELENTESIMO SE OR DON XES S ALONSO MONTERO.....	57

Este libro,
A ACADEMIA NO DISCURSO EXGELICO
DE LUKES SEOANE,
rematouse de imprimir
o d a 29 de outubro de 2004.

